ARH Diss. B-26929

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

A.Raudsepp

POLIITILINE POLEEMIKA "UUDISTE" VEERGUDEL

Diplomitöö

Juhendaja

prof. H.Moosberg

NSVL ajaloo kateeder
Inventeer. nr. 2269

TARTU, 1971

Sissejuhatus

XX sajandi alguses elas linna- ja maaproletariaat Eestis äärmiselt rasketes tingimustes. Nende olukorda oli võimalik parandada ainult aktiivse revolutsioonilise võitluse abil. See oli raske ülesanne, sest tsarism surus halastamatult maha igasuguse püüde uuenduste ja muudatuste järele, igasuguse vastupanu oma poliitikale.

Töörahvas vastandus isevalitsusele praktiliselt üksinda, sest rahvuslik kodanlus ei kujutanud endast revolutsioonilist jõudu ning oli tagasihoidlikus opositsioonis vaid selleks, et saavutada mõningate klassihuvide rahuldamist. Poliitilise kriisi tingimustes asus kodanlus isevalitsuse poolele. Balti sakslased olid kompromissitud töörahva vaenlased.

Töölisklassi ideoloogiaks sai olla ainult revolutsiooniline sotsiaaldemokraatia, kuid selle positsioonid olid Eestis veel nõrgad. Kodanluse mõju töölistele oli suur.

Sellises olukorras omas küllaltki suurt tähtsust väikekodanliku demokraatliku haritlaskonna opositsioon rahvuslikule kodanlusele ja mõningane kaasatöötamine sotsiaaldemokraatia ideede levitamisel ja kaitsmisel. Demoktaatlikud haritlased astusid välja töötava rahva huvide kaitseks. Ehkki nad ei mõistnud täielikult revolutsioonilise klassivõitluse ülesandeid, soodustas nende tegevus teatud määral töölisliikumise arengut.

Tartu demokraatliku haritlaskonna häälekandjaks aas-

tail 19o3-19o5 oli ajaleht "Uudised". "Uudistel" oli küllaltki suur osa laiade rahvahulkade suunamisel võitlusele rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu, 19o5. aasta lõpul ka isevalitsuse vastu. Samal ajal aga muutusid "Uudised" föderalistide häälekandjaks ning aitasid lõhestada töölisliikumist.

"Uudiste" rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu suunatud tegevust ei ole tervikuna seni veel uuritud. On vaja välja selgitada, millised küsimused käsitlemist leidsid ning millise suunitluse "Uudised" neile andsid. Ühtlasi tuleb vaadelda ka föderalistlike seisukohtade propageerimist "Uudistes" 19o5. aasta lõpul, mis moodustab erilise etapi lehe evolutsioonis.

Sellepärast ongi valitud käesoleva töö teemaks "Poliitiline poleemika "Uudiste" veergudel". Töö kirjutamisel autor lähtus leninlikest seisukohtadest rahvusküsimuse ja föderalismi hindamisel.

Töö on jaotatud kahte peatükki. Esimeses peatükis ""Uudiste" võitlus eesti rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu enne esimest Vene revolutsiooni" antakse ülevaade "Uudiste" asutamisest ja poleemikast rahvusliku kodanluse konservatiivse tiiva häälekandja "Postimehe" ning balti sakslastega aastail 19o3-19o4.

Teises peatükis ""Uudised" 19o5. aastal" leiavad käsitlemist "Uudiste" vastuolud balti sakslaste, isevalitsuse ning rahvusliku kodanlusega puhkenud revolutsiooni tingimustes. Eraldi vaadeldakse rahvusliku Eesti Sotsiaalde-

mokraatliku Tööliste Ühingu asutamist ning "Uudiste" töölisliikumist lõhestavat tegevust.

Töö kirjutamisel oli põhiliseks allikaks ajaleht "Uudised".[1] Paralleelselt sellega leidsid kasutamist konservatiivse kodanluse häälekandja "Postimees" ja Tallinnas ilmunud "Teataja", mis 19o5. aastal pärast 17. oktoobri manifesti oli VSDTP mõju all.[2]

Käesoleva töö kirjutamisel oli abiks V.I.Lenini artikkel "Rahvusküsimus meie programmis", mis aitas võtta seisukohta föderalistide suhtes, samuti hinnata nende lähenemist rahvusküsimusele.[3]

19o5. aasta revolutsiooni üldkäsitlustest leidis kõigepealt kasutamist vastav peatükk "Eesti NSV ajaloo" 2. köites, mis annab praegu kõige värskema ülevaate 19o5. aasta revolutsioonist Eestis.[4] Samalaadiline on H.Moosbergi "19o5.-19o7.a. revolutsioon Eestis", mis aga mõningate andmete osas on nüüd vananenud.[5] Siia gruppi kuulub ka "Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost", mis annab käsitletava perioodi sündmustest ülevaate sotsiaaldemokraatia ja parteilise võitluse arengut silmas pidades.[6]

---

1 "Uudised", 19o3-19o5.

2 "Postimees", 19o3-19o5; "Teataja", 19o5.

3 V.I.Lenin, Rahvusküsimus meie programmis, Teosed, 6. köide, Tallinn 1952.

4 Eesti NSV ajalugu, 2.kd., XIX saj. 5o-ndaist aastaist kuni 1917. aasta märtsini, Tallinn 1963.

5 H.Moosberg, 19o5.-19o7.a. revolutsioon Eestis, Tallinn 1955.

6 Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, 1. osa, Tallinn 1961.

A.Blumfeldt oma kandidaadidissertatsioonis analüüsib föderalismi tekkimist, olemust ja osa revolutsioonis.[1] Sama autori sulest on ka artikkel föderalistide programmi kriitikaga.[2] Need tööd on kõige põhjalikumad käsitlused föderalistidest.

H.-A.Lebbin annab oma raamatus "Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis" föderalistide tegevusele pealiskaudsema, kuid ülevaatliku hinnangu.[3] Lühihinnang föderalistide tegevusele sisaldab ka M.Jürissoni (M.Martna) 19o7. aastal ilmunud töös.[4]

H.Pöögelmann andis juba 19o5. aastal marksistlik-leninliku hinnangu föderalistide parteile ja "Uudistele". Sellele teemale pööras ta tähelepanu ka oma hilisemates töödes. Üks nendest, kus on antud hinnang P.Speegi ja ESDTÜ tegevusele, leidis kasutamist käesoleva töö kirjutamisel.[5]

Fakte föderalistide, P.Speegi ja "Uudiste" tegevusest andsid nii kodanlikul ajal kui ka nõukogude perioodil välja antud mälestuste ja dokumentide kogumikud, samuti

---

1 A.Blumfeldt, VSDTP Eesti organisatsioonide võitlus töölisliikumise internatsionaalse ühtsuse eest 19o5.-19o7.a. revolutsiooni ajajärgul (kandidaadidissertatsiooni käsikiri), Tartu 1962.

2 A.Blumfeldt, Eesti föderalistide programmiliste ja organisatsiooniliste seisukohtade kriitika, "Töid NLKP ajaloo alalt" I, Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 1o9, Tartu 1961.

3 H.-A.Lebbin, Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis, Tallinn 197o.

4 M.Jürisson, 19o5-19o6. Punased aastad Eestis, Peterburi 19o7.

5 H.Pöögelmann, Enamlus ja vähemlus Eestis 19o5.a., Leningrad 1933.

"Eesti biograafiline leksikon".[1]

Huvitavat lisa andsid ka Fr.R.Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas leiduvad P.Speegi materjalid.[2]

---

[1] Ajaleht "Uudised" ja "Hommik" Tartus 1902-1908, Leningrad 1928; Eesti biograafiline leksikon, Tartu 1926-1929; Mihkel Martna. 1860-1934, Tallinn 1935; Punased aastad I, Tartu 1932; Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, сборник документов и материалов, Таллин 1955; 1905.a. revolutsiooni päivilt, Tallinn 1931.

[2] Eesti NSV Riiklik Fr.R.Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, käsikirjade osakond, Tartu (edaspidi KMKO), fond 198 - Peeter Speek; register 1958/173 - Peeter Speegi süstematiseerimata materjalid.

I peatükk

"Uudiste" võitlus eesti rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu enne esimest Vene revolutsiooni

1. "Uudiste" asutamisest

XX sajandi alguseks oli Venemaa muutunud maailma revolutsioonilise liikumise keskuseks. Üha laienevale tööliste majanduslikule võitlusele lisandusid poliitilised streigid. Revolutsioonilise sotsiaaldemokraatia ideed leidsid ikka uusi ja uusi pooldajaid.

1903. aasta suvel loodi VSDTP II kongressil tööliste revolutsiooniline partei.

Juba kongressil toimus partei lõhenemine bolševikeks ja menševikeks. Menševike tegevus avaldas pidurdavat mõju revolutsioonilise liikumise arengule, kuid neil ei õnnestunud ideeliselt väärata bolševikke ja allutada oma opportunistlikele vaadetele partei revolutsioonilist tiiba.

Ka Eestis olid marksismi ideed XX sajandi alguses kõlapinda leidnud, kuid üldiselt veel piiratud arvu inimeste juures. Vähesed VSDTP organisatsioonid olid nõrgad ja mitmes nendest sai määravaks menševike mõju. Töölisklass oma põhimassis jäi väheteadlikuks ja halvasti organiseerituks. Esimesed poliitilised sreigid Eestis toimusid alles 1905. aastal.[1]

---

[1] Eesti NSV ajalugu, 2.k., lk. 334.

Eesti revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid töötasid väga rasketes tingimustes, sest lisaks tsaarivalitsusele astusid nende vastu välja ka balti sakslased ja eesti rahvuslik kodanlus.

Eesti kodanlus püüdis sellal igati kindlustada oma majanduslikke ja poliitilisi positsioone ning allutada oma tahtele kogu eesti rahvast. Nähes sotsiaaldemokraatias suurt ohtu oma püüdlustele, võttis kodanlus kasutusele rahvuslikkuse lipuga kaunistatud vale ja demagoogia. Eriti paistis selles osas silma J.Tõnissoni toimetatud "Postimees", mis oli kujunemas üheks eesti rahvusliku kodanluse juhtivaks parteiliseks keskuseks.

"Postimehe" joon ei leidnud toetust ei tööliste ega ka paljude linnakodanlaste, haritlaste ja üliõpilaste poolt.

Grupp "Postimehega" rahulolematuid kodanlasi asutasid 1901. aastal Tallinnas oma lehe "Teataja", mis mõningal määral püüdis tugineda töölistele.[1]

Tartu jäi aga veel mõneks ajaks "Postimehe" kantsiks, kuni P.Speek 1903. aastal asutas ajalehe "Uudised".

Peeter Aleksander Speek sündis 4. juunil 1873. aastal Tartumaal Pangodi vallas. 1890. aastal õppis ta Tartu Õpetajate seminaris, sealt aga suundus edasi Peterburi kubermangusemstvo õpetajatekooli, kus õppis aastail 1891-1894.

P.Speek kirjutas hiljem, et Peterburis luges ta esimest

---

[1] Eesti NSV ajalugu, II k., lk. 336.

korda Marxi ja Engelsi "Kommunistliku partei manifesti" ning võttis kohe "kõik selles kirjutuses "tõeks" peale ühe osa ja see oli rahvuslise küsimuse armutu eitamine Marksi manifestis".[1]

Peterburist tagasi tulles pidas ta ennast "sotsialistiks, - isegi "marksistiks", kuid ikka ja alati rahvuse küsimuses erandiga".[2]

Proletariaadi klassivõitluse ideoloogia jäi talle aga võõraks. Peterburis allusid tema vaated suures osas narodnikute mõjule.[3] Hilisemal perioodil järjekestvus säilis läheduses esseeride seisukohtadele.[4]

Aastail 1894-1899 töötas ta õpetajana ja koolijuhatajana. Lohusuu ministeeriumikoolis oli ta lähedalt seotud esseer Z.Konopljannikovaga, keda pidas oma mõttekaaslaseks.[5]

1899. aastal lahkus P.Speek võimudega poliitilisel pinnal tekkinud konflikti tõttu koolitöölt ja asus elama Tartusse, kus astus ülikooli vabakuulajaks.

Tartus suhtles ta elavalt R.Aavakivi ja M.Martna sotsiaaldemokraatliku rühmaga, üliõpilaste ja rea demokraatlikult meelestatud haritlastega.

---

[1] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum 18.IV 1930, lk. 11.

[2] Sealsamas, lk. 12.

[3] "Speek", Eesti biograafiline leksikon, lk. 487.

[4] H.Pöögelmann, Enamlus ja vähemlus Eestis 1905.a., lk. 34.

[5] A.Blumfeldt, VSDTP Eesti organisatsioonide võitlus töölisliikumise internatsionaalse ühtsuse eest 1905.-1907.a. revolutsiooni ajajärgul, lk. 77.

1. aprillil 19oo alustas P.Speek tööd ajalehe "Olevik" toimetajana. Sellele kohale olid teda soovitanud sõbrad ja mõttekaaslased advokaat Hansen, E.Dolf ja M.Martna.

Ajalehe väljaandja, endise ärimehe Koppeliga oli P.Speegil hea läbisaamine, kuid nende poliitilised vaated ei langenud kokku ja ilmselt sellepärast Koppel ka ei andnud P.Speegile täielikult vabu käsi toimetustöös.

Kui Koppel ükskord ühte P.Speegi artiklit trükki ei lasknud, siis olevat P.Speegil esmakordselt tekkinud mõte oma ajalehe asutamisest.[1]

See idee kinnistus ja leidis varsti toetust adv. Hanseni ja läti rahvuslase E.Graviti poolt, kellele P.Speek oma mõtted avaldas. P.Speegile oli ajalehe asutamise küsimus seega jaatavalt otsustatud.

Et lehe väljaandmiseks vajaliku loa hankimist kergendada, otsustati kaasa tõmmata veel lehe kaasväljaandja ja kaastoimetaja. Ettepanekud tehti M.Martnale, keda kutsuti kaasväljaandjaks, ja R.Aavakivile, keda kutsuti teise toimetaja kohale. Mõlemad võtsid ettepaneku vastu.[2]

P.Speegi sellane nõuandja adv. Hansen arvestas siinjuures sellega, et ajalehetöös kogenematud M.Martna ja R.Aavakivi ei saa P.Speeki segada lehe sisulise külje kujundamisel. Konflikti korral aga lootis ta neist kergesti vabaneda.

Ilmselt rahuldas see täiesti P.Speeki, kes juba 19o2.

---

[1] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 2.

[2] Sealsamas.

aastal "propageeris mingisugust sotsialistliku ja rahvusliku liikumise sünteesi ja rõhutas autonoomia ja föderatsiooni vajadust niihästi vene riigikorra ümberkujundamisel, kui ka sotsiaaldemokraatliku partei loomisel".[1] Seetõttu aga ei kannatanud ta õpetajaid ja parandajaid.

Palvekirja ajalehe väljaandmiseks vajaliku loa saamiseks esitas P.Speek 19o2. aasta oktoobris.[2] Palvekirjas oli antud ka uue ajalehe programm, kus näidati lehe sisu ulatus ja suunitlus.

Loetelust ilmneb, et tsaari manifestide ja käsukirjade, mitmesuguste ametlike teadaannete, laialdase jooksva informatsiooni, kirjandusliku osa jne. kõrval pidid ilmuma artiklid, "mille eesmärk on eestlasi venemaaga ligindada ja tema ajalooga ja praeguse seisukorraga tutvustada..."[3]

Tsiteeritud punkt oli programmis üks tähtsamaid ning selle eesmärgiks ilmselt kinnitada tulevase ajalehe lojaalsust. Loa saamiseks aga oli see kasulik.

Soovituse sai P.Speek oma tuttavalt, Tartu Ülikooli rektorilt Budilovitšilt, kes nimetatud dokumendis märkis, et venesõbraliku eesti ajalehe väljaandmist tuleks toetada. Ka olevat P.Speek autoriteediks venesõbralike eestlaste hulgas.[4]

Kuna politseil ja Liivimaa kuberneril uue ajalehe välja-

---

1 A.Rei, Sotsiaaldemokraatide tegevus 19o5.-19o6.a. "19o5.a. revolutsiooni päivilt", lk. 65.

2 Ajaleht "Uudised" ja "Hommik" Tartus 19o2-19o8, lk. 2.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas, lk. 3.

andjate ja toimetajate kohta midagi halba öelda ei olnud, olid kõik takistused kõrvaldatud. 1903. aasta märtsis kinnitas siseministeerium lehe väljaandmise loa.[1]

Raha puudumise tõttu ei saanud P.Speek oma plaani aga esialgu teostada. M.Martna, sellal võõrastemaja omanik Tartus, ei tahtnud P.Speeki rahaliselt toetada, mujalt aga viimane tõenäoliselt eriti aktiivseid vahendeid ei otsinudki.

Nüüd asus P.Speek statistikuna tööle Pihkva kubermangusemstvosse. Pihkvas olles oli ta peaaegu valmis loobuma oma ajalehe asutamise plaanist ning ümber asuma Kišinjovi. Kõhklustele tegi lõpu teade, et sõbrad ja mõttekaaslased - M.Pung, E.Dolf, adv. Hansen, M.Aavik, R.Aavakivi, M.Martna ja teised - olevat otsustanud teda rahaliselt toetada. Ajalehe asutamine muutus reaalseks.

Mihkel Pung laenas P.Speegile 200 rubla.[2] P.Speegil enesel oli umbes 100 rubla. Mihkel Martna, kellest vahepeal oli saanud trükikoja omanik Tallinnas, ei andnud sularaha, kuid trükkis krediiti uue ajalehe reklaamimiseks vajalikud materjalid, umbes 300.-400. rubla väärtuses.[3] Seega oli koos umbes 700 rubla ja nendega P.Speek asutaski uue ajalehe "Uudised".

"Uudised" asutati kui grupi Tartu demokraatlikult meelestatud haritlaste häälekandja. Tegelikult aga püüdis P.Speek

---

[1] Ajaleht "Uudised" ja "Hommik" Tartus 1902-1908, lk. 5.

[2] KMKO, Reg. 1958/173, M.Punga kiri H.Täht'ile 13.aug. 1930.

[3] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 9.

üksinda määrata lehe sisu ja suunitlust ning kasutada seda võimaluse piirides oma isiklike vaadete levitamiseks.

Just sellepärast püüdiski P.Speek kohe alguses vabaneda M.Martnast, kes sellal oli revolutsioonilisele sotsiaaldemokratiale palju lähemal kui P.Speek.

Vähemalt P.Speek ise arvas nii, kui ta kirjutas: "Aga pea-asi, Martna ei olnud lehe rahvuslise sihiga rahul. Temale oli... Marksi ja saksa sotsialistide kirjutused koraaniks ja piibliks."[1] Seda tuleb mõista nii, et M.Martnale ei meeldinud P.Speegi autonomistlikud ja föderalistlikud vaated riigi ja partei ülesehituse kohta.

M.Martna astuski kaasväljaandja kohalt tagasi.[2] P.Speek muutus "Uudiste"täielikuks peremeheks.

P.Speegile lähedase M.Punga hinnangu kohaselt oli P.Speegi eesmärgiks radikaalse ajalehe väljaandmine, mille ülesandeks pidi olema rahva õhutamine mässule mõisnike võimu murdmiseks.[3]

M.Pungale tundus leht liiga radikaalne olevat ja ise ta ennast sellega tihedamalt ei sidunud, küll aga kirjutas juhtkirja lehe esimesele numbrile.[4] See oli P.Speegi tänu lehe asutamisel osutatud abi eest.

M.Martna märkis hiljem: "Mitte kirjutada ei tahtnud meie sotsialistliku ja revolutsioonilise liikumise vastu. Kui palju

---

[1] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 11-12.

[2] "Uudised" nr. 25, 24.veebruar 1904.

[3] KMKO, Reg. 1958/173, M.Punga kiri H.Täht'ile 13.aug. 1930.

[4] KMKO, Reg. 1958/173 , Memorandum, lk. 23.

me selle poolt kirjutada võisime, seda ei võinud keegi ette näha. Et me rahvusliku suuvahutamise vastu tahtsime kirjutada, see on kindel".[1] Viimast osa tuleb mõista kui kavatsust välja astuda rahvusliku kodanluse vastu.

Niisiis, P.Speek kavandas lehe radikaalsena, balti sakslaste ja rahvusliku kodanluse vastu suunatuna. Seejuures kavatses ta ilmselt tugineda väikekodanlikule demokraatlikule haritlaskonnale ning maata talurahvale.

P.Speegi tähtsamateks kaastöötajateks toimetuses olid Ed.Vilde, K.Kotsar ja R.Aavakivi.[2] Nimetamata ei saa jätta ka L.Jürmanit. Eriti kõrgelt hindas P.Speek Ed.Vildet, kes "Uudiste ilukirjanduslikku osa tuli toimetama 19o4. aasta suvel.[3]

Nendest, kelle käest "Uudised" aastail 19o3-19o4 juhtkirjade ja suuremate artiklite näol kaastööd said, tuleks peale toimetuse liikmete ja M.Martna veel nimetada järgmisi: G.Ast, E.Dolf, P.Hellat, H.Kask, J.Reinthal, J.Ruus, J.Sarv jt. Huvitavaid materjale välisriikide poliitilisest elust ja probleemidest saatsid alalised korrespondendid Inglismaalt, Prant-

---

1 KMKO, Reg. 1958/173, M.Martna kiri H.Täht'ile 2o VII 3o.

2 Kotsar, Kustas (16.II 1873 -), ajakirjanik ja kirjanik. Töötas "Oleviku" toimetuses, siis "Uudiste" toimetuses selle ilmumise algusest kuni seismajäämiseni. Aastail 19o7-1912 oli vangis, süüdistatuna sots.-dem. parteisse kuulumises. Kodanlikul ajal oli riigiametnik.
Aavakivi, Richard (5.IV 1873 - 6.V 19o6), arst ja ühiskonnategelane. Õppis aastail 1894-19oo Tartu ülikoolis, siis töötas arstina Tartus ja Narvas. Kuulus Tartus tegutsenud sotsiaaldemokraatide ringi. Propageeris darvinistlikke ja marksistlikke vaateid. Narvas elades ja pikemat aega Vene-Jaapani sõjast osa võttes sai ta vähe mõju avaldada "Uudiste" sisule. 19o5. aasta lõpul, mitte nõustudes P.Speegi föderalistlike vaadetega, lahkus toimetusest.

3 KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 24.

susmaalt, Saksamaalt ja Šveitsist.

"Uudised" hakkasid ilmuma kaks korda nädalas, mahult neli, kuus ja alguses isegi kaksteist lehekülge. Tiraaž oli umbes 5ooo.[1] Lehe esimene number ilmus 2o. novembril 19o3. aastal.

2. "Uudiste" poleemika "Postimehega"

"Uudiste" esimese numbri juhtkirjas iseloomustatakse Eesti aladel ühiskondlik-majanduslikes suhetes valitsevaid tendentse. Juhtkirja autor, kelleks mäletatavasti oli Mihkel Pung, näitab, et seni veel valitsevale mõisniklikule konservatismile avaldab üha suuremat survet kodanlik "vabameelsus", mis kõige konkreetsemalt ilmutab oma jõudu kapitalismi arenemises.

Linnades tekkiva suurtööstuse kõrval tungivad kapitalistlikud tootmissuhted ka maale.

Kujuneb välja "vabameelne" linna- ja maakodanlus, kelles autor näeb põhilist kapitalismi "kandjat". Siinjuures rõhutatakse, et "vabameelne kodanlus vähemate ärimeeste ja talupoegade juures väike-kodanluse laadi omandab."[2]

Paralleelselt "vabameelse" kodanlusega kujuneb välja ka "vabameelne" haritlaskond, kes käsikäes kodanlusega rahvuslike loosungite all välja astub. Autor leiab, et rahvusluse sildiga

---

[1] "Uudised" nr. 19, 3.veebruar 19o4.

[2] "Uudised" nr. 1, 2o. november 19o3.

püütakse varjata kodanluse tegevuse ja eesmärkide klassiiseloomu.

Autori hinnangu kohaselt seisneb kodanliku vabameelsuse ajalooline tähtsus selles, et ta purustas "tardunud vaateid ja ajast ning arust jäänud eesõigusi..."[1] Samaaegselt näitab ta, et seesama kodanlus, kes taotleb piiramatut tegevusvabadust, kelle ideaaliks on "madal tööpalk ja pikk tööaeg", esineb kogu rahva nimel, oma klassihuve aga püüab esitada kogu rahva huvidena.

Autor peab kapitalistliku tootmise arenemist Eestis ilmselt paratamatuks tendentsiks, millel üldiselt on edasiviiv iseloom. Kuid see progress teenib ainult kodanlust. Nii tööstuses kui ka põllumajanduses "näitab kapitalismus ka meie maal juba täies hiilguses oma kõige halvemaid külgesi..."

Kapitalistliku ekspluateerimise tulemusel on töötava rahva elujärg väga halb. Ja siin näebki juhtkirja autor avarduvat tegevusvälja, seades ülesandeks võidelda töötava rahva olukorra parandamise eest, kaitsta tööd "kapitali ülivõimu vastu."

Autor jätab aga ütlemata, mida ta peab silmas, kõneldes "olude", ehk siis "seltslise elu" "korraldamisest". Mõned nädalad hiljem selgub, et "Uudiste" toimetus mõistab "korraldamise" all klassidevahelise "antogomismuse" kaotamist.[2] Aga kuidas seda teha, see jääb veel kauaks ajaks ütlemata.

---

[1] "Uudised" nr. 1, 2o. november 19o3.

[2] "Uudised" nr. 8, 22. detsember 19o3.

Niisiis, "Uudised" tahtsid esineda töötava rahva huvide kaitsjana. P.Speek iseloomustas hiljem esimest juhtkirja järgmiselt:"Pea idee oli, et uus leht tahab kõike vana ja iganenu maha raputada ja selle asemel -varemetel uut üles ehitada."[1]

Uue ajalehe esimene, sisuliselt programmiline juhtkiri äratas suurt tähelepanu teistes toimetustes. Selle juhtkirjaga algas ka poleemika "Uudiste" ja "Postimehe" vahel.

"Postimehele" "Uudiste" esimene juhtkiri ei meeldinud. Põhjusi oli siin mitu. J.Tõnisson ja tema mõtteosalised kahtlemata teadsid, millised poliitilised vaated on P.Speegil ja tema toetajatel. Lähtudes sellest, aga samuti tuginedes "Uudiste" esimesele juhtkirjale, võis L.Tõnisson üsna kindlalt järeldada, et "Uudised" kavatsevad tunduvalt radikaalsemat joont järgida kui "Postimees".

Sellega on ka seletatav, et "Postimees" "Uudiste" esimesest juhtkirjast palju rohkem järeldada võis, kui seal tegelikult kirjas oli. "Postimees" leidis, et "Uudised" "meie elu nähtusi võõra mõõdupuuga mõõtma kipuvad ja võõraid mõisteid ning sõnu tarvitavad, ilma et nemad olusid ja asju tõsiselt tunnevad."[2]

"Postimees" väitis ka end võitlevat selle eest, "et kapital töötegijatelt mitte kõike töövilja ära ei kisuks."[3]

---

[1] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 24.

[2] "Postimees" nr. 268, 1. detsember 1903.

[3] Sealsamas.

Ühtlasi asus "Postimees" seisukohale, et kapitalism Eestis "end suuremal mõõdul avaldamas ei ole..."[1] Ilmselt antakse lugejale mõista, et ei ole ka põhjust rääkida kapitalismi pahedest.

Suureks liialduseks "Uudistes" olevat eesti linna- ja maakodanluse kujutamine suurtööstuse "kandjana".

Siinsamas selgus, mis "Postimeest" kõige rohkem rahutuks tegi. Nimelt kartsid kodanlased, et eesti töörahvas võtab võitluses kapitali vastu kasutusele needsamad võitlusabinõud, milliseid kasutavad arenenud kapitalistlike maade töölised. Sama vastuvõetamatud olid ka viimaste nõudmised, "mis ainult isikliku olu ja eraomanduse ärakaotamise järele võimalikuks saavad."[2]

Tagasihoidlik reformism oli ilmselt maksimum, mida "Postimees" lubatavaks pidas.

"Uudised" tõrjuvad teatud määral põiklevalt tagasi "Postimehe" rünnaku, selgitades, et esimeses juhtkirjas on kapitalistliku tootmise arengut Eestis käsitletud üldiselt, ning näidatud, et kapitalistlik tootmine põhiliselt "väikekodanluse laadi omandab".[3] Seega nõustutakse "Postimehe" seisukohaga, et kapitalismi areng Eestis on alles oma algstaadiumis, kuid selle mõjul tekkinud vastuolude olemust ja tagajärgi "Uudised" alahinnata ei taha.

---

1 "Postimees" nr. 268, 1. detsember 1903.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 4, 8. detsember 1903.

"Uudised" astuvad välja ka ajalehe "Uus Aeg" vastu, kes seoses "Uudiste" esimese juhtkirjaga väljendas mõtet, et Eestis valitseb kapitali puudus, ning et seetõttu ei saa rääkida kapitalismist. "Uue Aja" arvates tulevat kaitsta mitte tööd kapitali, vaid kapitali töö eest.[1]

Siinjuures püüavad "Uudised" tõestada, et kindlasuunalised muutused maa- ja teraviljahindades, vaadelduna seoses turuga, annavad tunnistust just kapitalistliku tootmise mõjust, see tähendab, et toimivad kapitalismi seaduspärasused.[2]

Kaugemale ulatuvatest sotsiaalsetest järeldustest "Uudised" oma veergudel loobuvad. Eraomanduse kaotamise kohta märgitakse, et selle küsimuse lahendab elu ise, ja ilmselt alles kaugemas tulevikus.[3]

Ühist keelt "Uudised" ja "Postimees" ei suuda ega saagi leida. "Uudiste" toimetus kurdab, et ajalehe asutamisel töötava rahva huvide kaitsmist oma eesmärgiks seades peeti võimalikuks ka konflikti "Postimehega", kuid ei oodatud sealtpoolt selliste abinõude kasutuselevõtmist, "mida moraliliselt seisukohalt vaadates küll väga alatuteks tuleb pidada. Need on laimujutud..."[4]

"Postimees" suhtub vaenulikult mitte ainult "Uudistesse", vaid ka teistesse "uutesse" ajalehtedesse, mõista andes, et meil puuduvad omad mõtted ja seisukohad, mis vastaksid eesti rahva huvidele. "Uudiste" "kõmulise sõnakõlina" vastu lubatakse

---

1 "Uudised" nr. 5, 11. detsember 1903.
2 Sealsamas.
3 "Uudised" nr. 9, 29. detsember 1903.
4 Sealsamas.

välja astuda "tõe ja otsekohesuse koodiga".[1]

19o4. aastal piirduvadki "Uudiste" ja "Postimehe" suhted peamiselt vaidluste ja vastastikuste süüdistustega avaldatud materjalidest ning isegi üksikutest mõistetetest valesti arusaamise ja lausa võltsimise teemal. Sellele kaasnes sageli pealiskaudne lähenemine vaidlusalustele küsimustele.

Pikemat aega oli selle vastuolu näiliseks põhjuseks "Uudiste" esimene juhtkiri, täpsemalt küsimus, kui kaugele on Eestis arenenud kapitalism ning millised peaksid olema Eesti ja eestlaste edasise arengu teed.

Vaidluste käigus peab "Uudiste" toimetus vajalikuks "Postimehele" J.Tõnissoni aiaäri ja "Postimehe" kui ärilise ettevõtte näitel selgitada, mis asi on kapitalism.[2]

"Uudised" leiavad, et "rahvamajanduse politika tundmises ei ole "Postimees" ikka veel edenenud ja õigele arusaamisele jõudnud. Ta arvab niisama kui enne, et rahvamajanduse politika ei ole muud ühtegi, kui üksikute taskutäitmise politika..."[3]

Eelneva väite üheks otseseks põhjuseks oli mõnede "Postimehe" ringkonda kuuluvate isikute kavatsus asutada Tartus pandimaja.[4] "Uudised" nägid selles "Postimehe" poolt toetust leidnud ettevõttes ainult jahti kergele kasule. Rahva huvide kaitsmiseks ei või seda keegi nimetada.

---

[1] "Postimees" nr. 286, 23. detsember 19o3.

[2] "Uudised" nr. 11, 5. jaanuar 19o4.

[3] "Uudised" nr. 3o, 12. märts 19o4.

[4] Sealsamas.

Kodanluse positsioonide kindlustamiseks propageeris "Postimees" rahvusterviklikkuse ja ühiste huvide ideed. Nagu "Uudised" kirjutasid, püüdis "Postimees" pidevalt sõna "eesti" kasutades monopoliseerida õigust esindada kogu eesti rahvast.[1]

See oli "Postimehe" ringkonnale, kelle majandusliku ja poliitilise kaalu kasv baseerus just kapitalistlike tootmissuhete arengule, vajalik selleks, et takistada levimast töötava rahva hulgas mõtteid muudatuste vajalikkusest suhetes tööliste ja tööandjate vahel.

Ka "Uudised" ei olnud kapitalismi arenemise vastu. "Meie ei ole kapitali... ja suurtööstuse... vastu. Just ümberpöördult: mida rohkem kapitali meie maal tekkib ja mida kiiremini siin suurtööstus kasvab, seda parem, seda elavamaks läheb meie maa elu ja seda hõlpsam on meil ajaga ühes sammuda."[2]

Kuid "Uudised" ei püüdnud töötavat rahvast kapitalismiga lepitada. Leht taotles radikaalseid muudatusi rahva vaesemate kihtide olukorra parandamiseks kodanluse arvel. Seejuures tahtsid "Uudised" valitseva korra tingimustes oma väljaastumistega jääda nendesse piiridesse, "mida riigi seadused lubavad".[3]

Tundub, et põhilised lahingud ideoloogia valdkonnas ja programmilistes küsimustes "Uudiste" ja "Postimehe" vahel peeti "seltskonnas", mis ajalehtede veergudel kajastus vähesel määral. Vaieldamatu on aga see, et paljusid küsimusi käsitleti

---

1 "Uudised" nr. 89, 12. oktoober 19o4.
2 "Uudised" nr. 9, 29. detsember 19o3.
3 Sealsamas.

"Uudistes" radikaalsematelt positsioonidelt kui kodanluse ajalehtedes, mis talle ka populaarsuse kindlustas töörahva hulgas.

1904. aastal, siis kui Vene-Jaapani sõda täies hoos oli, pöörasid "Uudised" sõjaküsimuste valgustamisele suurt tähelepanu. Paralleelselt sellega ilmus palju materjali Jaapani, Hiina ja Korea ajaloost, poliitikast, majandusest jne. Mõned kodanlikud autorid on selleaegseid "Uudiseid" nimetanud isegi puhtakujuliseks sõjateadete leheks.[1]

Paratamatult piiras see "Uudiste" huvi aktuaalsete sotsiaal-poliitiliste probleemide vastu kodumaal. Ka poleemika "Postimehega" jäi tahaplaanile, piirduti vaid üksikute otseste märkuste ja viidetega vastase vildakatele seisukohtadele.

"Uudiste" aktiivsust piiras kahtlemata ka allumine eeltsensuurile, kuid mõningate teravate sotsiaalsete probleemide, konkreetselt linnaproletariaadi raske olukorra ja majandusliku võitluse tagasihoidlikku valgustamist võib seletada vaid P.Speegi ükskõiksusega nende küsimuste vastu.

"Uudistes" avaldati küll informatsiooni tööliste töö- ja elutingimuste kohta erinevates linnades ja ettevõtetes, kuid suuremad analüüsivad artiklid sellel teemal puudusid täielikult.

Nii vältis P.Speek ka nende M.Martna kirjutiste avaldamist, mis käsitlesid tööliste olukorda Tallinnas. P.Speegi arvates olid need pikad ja igavad.

---

[1] "Mihkel Martna. 1860-1934", lk. 67.

[2] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 10.

P.Speegi ja "Uudiste" tähelepanu oli suunatud põhiliselt talurahva vaesemate kihtide probleemidele. Võib öelda, et selles huvis väljendus P.Speegi sümpaatia ja lähedus narodnikute ning esseeride vaadetele.

"Uudistes" ilmus suur hulk kirjutisi, mis valgustasid mõisatööliste, taluteenijate ja viletsal järjel olevate väiketalunike ning rentnike olukorda. Sellel pinnal läheneti ka nende vastuoludele külakodanlusega ning püüti leida teid maaproletariaadi olukorra parandamiseks.

Selleks peetakse vajalikuks n.n. kõikseisusliku valla sisseseadmist. Kõikseisuslikus vallas pidid kõik elanikud saama valimisõiguse ja seega võimaluse osa võtta valla valitsemisest, vallamaksud aga määratama varanduse või sissetuleku pealt.[1]

Seni maksti vallamakse hinge pealt, mille tulemusel maksude põhiraskus langes küla vaesematele kihtidele. Uus süsteem oleks andnud võimaluse makse õiglasemalt jaotada, seda enam, et nõuti ka mõisate allutamist vallale.

Olgu märgitud, et Liivimaa kubermangu talurahvaasjade komissarid, kes valdade olukorraga kahtlemata tuttavad olid, oma koosolekul oktoobris olid nõus ettepanekuga, et maksud valdades jaotataks varanduse järgi.[2] Uut süsteemi otsustati rakendada 1906. aastal.

---

[1] "Uudised" nr. 53, 8. juuni 1904.

[2] "Uudised" nr. 94, 29. oktoober 1904.

Ühtlasi soovitavad "Uudised" suuremate ja seega majanduslikult tugevamate valdade loomist: "Suuremas vallas on hõlpsam kooliolusid korraldada, vaeste töövõimetute eest hoolitseda, arsti palgata, haigemaja ehitada, teede eest hoolt kanda ning postitalitust paremini sisse seada".[1]

Kõikseisusliku valla ideed kaitstes ning külakodanluse vastu välja astudes rõhutasid "Uudised", et juhul, kui vallamaksude süsteem reformitakse, ei tohi kõrgema maksu maksjad saada suuremaid õigusi valla juhtimisel.

Siinjuures tuleb viidata kevadel "Uudistes" ilmunud juhtkirjale "Vallamaksude asjus", milles näidati, et rikkamad peremehed sageli haaravad võimu vallavalitsuses oma kätte ja seal "oskavad oma asju nõnda seadida, et neil hea on".[2] Seda eelist tahtsid peremehed säilitada ja laiendada, "Uudised" aga kõrvaldada.

Seoses sellega väljendasid "Uudised" mõtet, et valla omavalitsuse reformimine üldise valimisõiguse sisseviimise näol ühelegi seisusele kahju ei tee, ning samal ajal ka ühelegi nendest ülekaalu ei anna. Ja kui maksustamise süsteemi muutmise läbi vallad majanduslikult tugevnevad, siis võib kindlasti loota, et vallarahva vaesema osa olukord tunduvalt paraneb.

Samaaegselt aga avaldasid "Uudised" üsnagi "Postimehe"

---

1 "Uudised" nr. 79, 7. september 1904.

2 "Uudised" nr. 44, 4. mai 1904.

stiilis lootust, et valla uuel omavalitsusel saab olema "suur kasvatuslik mõju inimeste peale", et areneb seisuste sihipärane koostöö.[1]

Paralleelselt uuendustega valdades nõudsid "Uudised" reformi ka maakonna maamaksude osas Liivimaal. Senise erilise korralduse kohaselt langesid need maksud ainult talumaadele.[2] Maakohtades olevad vabrikud, kauplused jne., mõisates[t] rääkimata, olid maksudest vabad. Talupoegade suhtes oli see suur ülekohus. "Uudised" nõudsid, et kõik maakodanluse grupid maksustamisele kuuluksid.

Oma kildkonna huvides suhtus "Postimees" sellistesse plaanidesse vägagi külmalt. Palju suuremat rõõmu tundis ta faktist, et eestlased on hakanud ostma ja rentima mõisaid.

"Postimees" võis oma pooldajate majandusliku tugevnemisega muidugi rahul olla, "Uudiste" arvates oli see aga ainult piiratud omakasu tagaajamine. Rahva majandusliku jõu kasvu tunnuseks ta seda ei lugenud.[3]

Alles siis, kui maata talupojad maad saavad ja tõuseb materiaalselt kindlustatud inimeste arv, võib kõnelda rahva majanduslikust tugevnemisest. Selle vastu on aga suurmaapidajad, kes "Uudiste" arvates kardavad sellisel juhul tööjõu vähenemist ja palkade tõusu.[4]

---

1 "Uudised" nr. 80, 10. september 1904.

2 "Uudised" nr. 94, 29. oktoober 1904.

3 "Uudised" nr. 42, 27. aprill 1904.

4 "Uudised" nr. 101, 23. november 1904.

Rikaste maapidajate ja maata talurahva huvid olid ühendamatud.

"Uudiste" maakodanluse huve riivavad sõnavõtud kutsusid "Postimehe" ringkonnas esile ägeda pahameele. "Postimehe" veergudel püüti mustata "Uudiseid" lugejate silmis. Seejuures võeti kasutusele lausa ameerikalik ajalehekeel.

"Postimehe" arvamus "Uudistest" oli selline: "Oma otsust tema kohta ei ole meil põhjust muuta: ilma tõsise teadmiseta, käralise olekuga, kõige pääle valmis, õigluseta meelega laimamist oma sihtide kättesaamiseks tarvitades - nõnda seisab see leht meie ees!"[1] P.Speegi kohta anti lugejale teada, et see on "õigluseta" argpüks, kellega suheldes on alati soovitav kindad kätte panna.

"Uudised" omakorda pidasid "Postimeest" tühjade juttude levitajaks ja kõigi nende vaenlaseks, kes teda ei poolda ja tema ees ei rooma.[2]

"Uudistes" märgiti, et "Postimees", võideldes "Uudiste" mõju kasvu vastu, toetab pastorite katseid takistada "Uudiste" levikut maal, ise aga levitab nii väljaspool toimetust kui ka oma veergudel kuulujuttu, nagu saaksid "Uudised" toetust sakslastelt.[3]

"Uudiste" sisu ei luba "Postimehe" viimast arvamust tõsiselt võtta. Palju tõepärasem on "Uudiste" väide, et üks ajaleht ja üks ajakiri, millede väljaandmisega J.Tõnisson seotud on, sakslastelt abiraha saavad.[4]

[1] "Postimees" nr. 142, 3o. juuni 19o4.
[2] "Uudised" nr. 88, 8. oktoober 19o4.
[3] "Uudised" nr. 56, 18. juuni 19o4.
[4] Sealsamas.

"Uudised" rõhutavad, et oma tegevuses tahetakse seaduse piiridesse jääda, sõna võtta ainult seal ja sellest, mis kellelegi ei tohiks põhjust anda süüdistusteks. Kuid nendeski piirides leidsid "Uudised" võimalusi nii kodanlusele kui ka sakslastele vastuvõetamatute seisukohtade väljendamiseks. Võimude otsustavast vahelesegamisest - s.o. lehe sulgemisest - pääsesid "Uudised" vaid seetõttu, et nad oma nõudmistes kohalike reformidega piirdusid ning isevalitsuse vastu välja ei astunud.

"Uudistes" märgiti, et lahkhelide põhjuseks "Postimehega" on mitte äriline võistlus ega isiklik vaen, vaid "mõtete lahkuminek ilmavaates ja kodumaa politika küsimustes".[1]

"Postimehe" ringkond kaitsvat kodanluse poliitikat, pidades "meie rahva hea käekäiguks tarvilikuks rahva enese seast tekkinud varandusliselt ja haridusliselt kõrgemat seisust".[2]

"Uudised" aga toetavad sellist poliitikat, mis töörahvast paremale järjele jõuda aitab. "Kõike niisugust tööd, mis kodanlased oma seisuse kõvenemiseks ja kindlustamiseks teevad, mõistame meie üleüldiselt edu seisukohast vaadates hukka..."[3]

"Uudised" olid juba varem jätnud eraomanduse kaotamise elu otsustada kaugemas tulevikus. Küll aga olid selle poolt, et suured sissetulekuaklikad omavalitsuse kontrolli alla võetaks, et maksud sissetulekute järgi määrataks ja et kõigile

[1] "Uudised" nr. 58, 23. juuni 1904.

[2] Sealsamas.

[3] Sealsamas.

osavõtt omavalitsusest kindlustataks.[1]

"Uudised" väljendasid veendumust, et kui keegi tahab sellistes mõtetes näha mässamist, siis ta eksib, sest see on suund, millele kuulub tulevik ja mis juba praegu juurdub. Näitena tõid "Uudised" riigi, mille kontrolli alla on läinud raudteed ja viinamonopol. Omavalitsuse osas toodi näiteks semstvod. Eraomanduse huve kaitsev "Postimees" loomulikult ei tahtnud tunnistada üldist arengutendentsi ega leppida mõttega ühiskonna kontrollist tootmise üle.

Kui sakslased tervet rida eesti ajalehti - nende hulgas isegi "Postimeest" - sotsiaaldemokraatias süüdistasid, siis tõrjusid ka "Uudised" selle süüdistuse "Postimehe" osas tagasi, näidates, et "Postimees" esindab sellist kodanluse gruppi, kes sakslastest erineb ainult rahvuse poolest.[2]

Ka "Uudistele" avaldas mõju Venemaal kasvav pinge, mis suures osas tulenes õnnetust Vene-Jaapani sõjast. Üldine protest sõja vastu kajastus ka "Uudiste" veergudel. Näidati, et kaasajal toimuvad sõjad ainult uute turgude haaramiseks. Rahvastel ei ole sõdadest mingit kasu.[3]

"Uudiste" arvates avas sõda Venemaa rahvastel silmad puuduste nägemiseks, see peaks aga sundima valitsust asuma suurte uuenduste teele.[4] Mõni aeg hiljem võisid "Uudised" juba konkreetsemalt viidata valitsuse lubadusele

---

1 "Uudised" nr. 58, 23. juuni 1904.

2 "Uudised" nr. 84, 24. september 1904.

3 "Uudised" nr. 97, 9. november 1904.

4 "Uudised" nr. 99, 16. november 1904.

teostada parandusi ja uuendusi.[1] Kuid mis siis peaks tulema?

"Uudistes" soovitati pöörata tähelepanu välismaale, sest seal võivat näha seda, kuhu ka Eesti peab paratamatult välja jõudma.[2] Ja kõike seda uut, mis Läänes on teostunud, tuleb propageerida ja eesmärgiks võtta.

Selleks uueks on kapitalismi väääramatu areng, ühiskond, kus kõik jagunevad töölisteks ja tööandjateks, kusjuures esimestele kuulub ainult tööjõud, teistele aga maa ja tootmisvahendid. See on ühiskond, kus juhtpositsioonile asuvad vabrikandid, pankurid ja suurkaupmehed. See on ühiskond, kus "kapitalismus mitte üksi vana pole purustanud ja tema asemele uut asutanud, vaid et ta üleüldise majanduse-laadi ja kõik ühiselu alused täitsa ümber on loonud."[3]

"Uudised" hindasid kapitalismi arenemist kui ühiskondlikku progressi alust. Kuid sealsamas kõrval avaldasid "Uudised" järgmise seisukoha: "Iga rahva ja iseäranis kultuurarahva elujõud seisab selle rahva õiges kultuurakäigus, ja kes seda teed leida oskab, sellel ei ole muud suurt hädaohtu oma elule karta."[4] Seda tuleb hinnata kui kõikumist, kui järeleandmist kodanluse ideoloogiale.

"Uudiste" arvates seisis Eesti "kes ennast ka "kultuurmaade" hulka lugeda võib, teelahkmel. Selleks, et teed valida, peab rahvas valima õiged juhid. "Uudiste" arvates

---

1 "Uudised" nr. 11o, 24. detsember 19o4.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 111, 31. detsember 19o4.

4 "Uudised" nr. 1o3, 3o. november 19o4.

oli võimalusi ainult kaks: kas "Postimehe" või siis tema vastaste erakond.[1]

Viimaste seni veel organiseerumata erakonna keskusteks on Tallinnas "Teataja" ja Tartus "Uudised". Hoolimata lahkuminekutest mõningates küsimustes, on nad ühes ühel arvamusel: "Postimehe" püüded pole ajakohased ja võivad rahvale hiljem kahju tuua.

"Uudised" kinnitasid, et "Postimehe" tegelased on balti sakslaste kultuuri mõju all, et nad juba kasvatavad oma mõju all olevas Eesti Üliõpilaste Seltsis üliõpilastest saksu kommetelt ja vaadetelt, ning et seda teed tahavad nad viia ka eesti rahvast.

"Uudised" kirjutasid, et "kui elada ja edeneda tahame, siis peame praeguste Lääne-Euroopa haritud rahvaste teed käima."[2] Ja sellele teele tahtsid "Uudised" rahvast juhtida.

Seega tõstatasid "Uudised" 1904. aasta lõpul küsimuse sellise partei asutamisest, mis võtaks enda peale laiade rahvahulkade juhtimise. Uue partei üheks ülesandeks pidi olema võitlus rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu.

---

[1] "Uudised" nr. 103, 30. november 1904.

[2] "Uudised" nr. 105, 7.detsember 1905.

3. "Uudiste" poleemika balti sakslastega

Käsitletaval perioodil pöörasid "Uudised" suurt tähelepanu balti sakslaste küsimusele. Vastuolud nendega olid muutunud äärmiselt teravaks. Mõisnikud rõhusid piiramatult talurahvast, nende soodustatud maavaldus takistas agraarküsimuse otstarbekat lahendamist. Sakslaste poliitiline võim Eesti aladel takistas kapitalismi ja eesti rahvusliku kodanluse vaba arengut.

Eesti kodanlus püüdis saavutada sakslastega majanduslikku ja poliitilist võrdsust, kuid mingisugust vastutulekut ta selles osas ei leidnud. Sakslaste ülevõimu murdmine oli muutunud eestlaste üheks aktuaalsemaks ülesandeks.

"Uudistes" märgiti, et ka sakslased nõuavad ühiskondlikes suhetes pööret, kuid sellist, mis on suunatud "tagasi mineviku ja nimelt keskaja, s.o. sakslaste kuldse põlve aja poole".[1]

Balti sakslased, püüdes säilitada oma majanduslikku ja poliitilist ülevõimu ning taotledes toetust tsarismilt, kujutasid "Uudiste" arvates täiesti sihilikult Baltikumis valitsevat olukorda ohtlikuna ja lausa tagasiminekuna.

Olukorra ohtlikkust põhjendades ründasid sakslased ka eesti ja läti ajakirjandust. "Ülekäteläinud ajakirjandus, kellele liig palju vabadust kätte usutud, olla kihu-

---

[1] "Uudised" nr. 17, 27. jaanuar 19o4.

tuse ja ässituse kirjade läbi hirmus palju kahju teinud."[1]

Õigustatult avaldavad "Uudised" pahameelt selle üle, et sakslased nõuavad eesti- ja lätikeelse ajakirjanduse piiramist ning lausa repressiivsete abinõude kasutuselevõtmist sakslasi rahuldava korra loomiseks Baltikumis.

"Uudistes" tutvustatakse Riias "Baltische Monatsschrift'is" ilmunud kirikuõpetaja Halleri ülevaadet eesti ajakirjandusest.

"Postimeest" on seal iseloomustatud ühe eesti haritlaste erakonna ajalehena, kes esineb kogu eesti rahva häälekandjana, kuid tegelikult ei ole see, ega tahagi olla.[2] "Postimeest" kiidetakse hea tooni ja kirikusõbralikkuse eest. Seega on autor eesti rahvusliku kodanluse positsiooniga seni veel rahul.

Mis puutub "Uudistesse" ja "Teatajasse", siis leidvat Haller, et need lehed astuvad välja ülemate seisuste, nende eesõiguste ja majanduslik-poliitilise tegevuse vastu.[3] Koos "Oleviku" ja "Sakalaga" olevat nimetatud lehed süüdi "kihutuses, rahva ülesässituses, lõhkumises, usu ja riigivastalises teguviisis".[4]

"Uudised" eitavad väljaastumisi usu vastu, kuid möönavad möönavad väljaastumisi kirikuõpetajate vastu.

---

[1] "Uudised" nr. 17, 27. jaanuar 1904.

[2] "Uudised" nr. 31, 16. märts 1904.

[3] "Uudised" nr. 32, 19. märts 1904.

[4] Sealsamas.

Süüdistus riigivastases tegevuses kutsub esile "Uudiste" kategoorilise protesti: "Millalgi ei ole Eesti ajakirjandus riigi ustavuse vastu töötanud. Just ümberpöördult..."[1]

Seoses eelpooltooduga märkis Tallinna vene ajaleht "Рѣчь" : "Imestama peab selle kerglase meele üle, millega Saksa ajakirjandus Eesti ajakirjandust "usuvastalises teguviisis", "rahva ülesässitamises mõisnikkude vastu", politiliselt ustavuseta olekus" jne. jne. süüdistab."[2]

Eesti ajakirjandust toetasid sakslaste vastu ka mitmed Peterburi ja Riia vene ajalehed.[3] Kuid eks olnud vene rahvusest kodanlus Eesti- ja Liivimaal eestlaste liitlaseks sakslaste vastu.

Sellane sõda eesti ja saksa ajalehtede vahel, ehkki põhjuseks olid kiiret lahendamist nõudvad probleemid, jäi põhiliselt vastastikuste süüdistuste ja kallaletungide tasemele. Ja kui eesti ajalehtedes arutatigi võimalusi mõningate küsimuste lahendamiseks, siis saksa lehtede poolt ei olnud kunagi vastutulekut sõbraliku poleemika näol.

Käsitletaval perioodil said eestlased ja lätlased üha rohkem kohti linnavalitsustes, kus ohjad seni konkurentsitult sakslaste käes olid olnud. Seoses sellega avaldas

---

1 "Uudised" nr. 32, 19. märts 1904.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 36, 6. aprill 1904.

Riia saksa ajaleht "Düna-Zeitung" soovi, et linnapead, linnavalitsuste liikmed ja sekretärid kogu eluajaks ametisse valitaks.[1]

Sakslased "ei kannata, kui maa päriselanikkude volinikud nendega üheskoos üleüldiseid linna- ja maarahva käekäigusse puutuvaid asju ajaksivad".[2] "Uudised" ei näinud "Düna-Zeitungis" avaldatus muud kui soovi ja püüet säilitada linnades poliitiline võim sakslaste käes.

Käsitledes balti sakslaste ülevõimu kirikuelus, märkisid "Uudised": "Kirikuõpetajad harisivad meid seitsesada aastat, kuid meie jäime ikka pimedateks orjadeks. Tuli priius, meie ärkasime orjaaja unest ja hakkasime ise omale haridust nõutama. Kirikuõpetajad ei tulnud mitte selle hariduse püidmisele vastu, vaid nad püidsid seda vaba lendu maha suruda ja teda oma seisulistele kasudele ohvriks tuua".[3]

Sellepärast ei ole saksa kirikuõpetajatel ka mingit õigust nõuda, et "nende võimu ja mõju koolides tarvis kaitsta on!"[4]

Kuna kirikuõpetajatel sellal küllaltki suur mõjuvõim rahvale oli, diskrediteerisid "Uudised" neid võimaluse korral meelsasti. Selline võimalus avanes näiteks 1904. aasta suvel, kui kirikuõpetajate kokkutulekul Võrus härrastele

---

1 "Uudised" nr. 35, 2. aprill 1904.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 8, 22. detsember 1904.

4 Sealsamas.

alkoholiga puhveti luba muretseti.[1]

Ajal, mil eesti ajalehed palju karskusest, alkoholi tarvitamise piiramisest ja mõisakõrtside sulgemise vajadusest kirjutasid, esinesid ka kirikumehed karskuse eest võitlejatena. Puhvet Võrus aga andis võimaluse neid kahepalgelisena kujutada. Kirikuõpetajate katsed ennast kaitsta ei olnud kuigi veenvad.[2]

"Uudised" pidasid kirikuõpetajate ülesandeks kohaliku rahva kultuurilise arengu toetamist. Kuid selline tegevus ei olnud kirikuõpetajatele sugugi südamelähedane. Nad eelistasid koguda raha misjonitöö heaks Aafrikas ja saata seda Saksamaale Leipzigi misjoniseltsile, kus seda kasutati saksa imperialismi huvides, kes "vabaid rahvaid alla rusub ja niiviisi oma võimu laiali laotab".[3] "Uudiste" arvates oleksid seda raha ja pastorite tähelepanu palju rohkem vajanud eesti koolid.

Võrdlemisi suurt tähelepanu pöörasid "Uudised" mõisatööliste elule. Ja seegi küsimus oli tihedalt seotud võitlusega saksa mõisnike ülevõimu vastu.

Tallinnas ilmuv saksa ajaleht "Revalsche Zeitung" leidis, et jüripäeviti toimuv mõisatööliste liikumine ühelt kohalt teisele mõjub väga halvasti mõisamajandusele, ning seoses sellega nõudis, et mõisavalitsejad ühineksid selle

---

1 "Uudised" nr. 78, 3. september 1904.

2 "Uudised" nr. 85, 28. september 1904; nr. 89, 12. oktoober 1904.

3 "Uudised" nr. 95, 2. november 1904.

liikumise takistamiseks võimaluste piirides.[1]

"Uudised" näitasid, et mõisateenijate liikumise põhjuseks on nende halb olukord mõisates, et keegi ei vaheta kohta "lusti pärast". Tingimuste parandamiseks aga ei oskanud "Uudised" midagi muud soovitada, kui põllutööliste ja tööandjate suhete ning õiguste seadusandlikku reguleerimist.

19o4. aasta märtsis-aprillis ilmus "Uudistes" pikem ülevaade "Mõisa töörahva elust", milles üksikasjalikult analüüsitakse mõisatööliste elu-, töö- ja palgatingimusi, töö- ja rendilepingute sõlmimist jne.[2] Artikkel on kirjeldavat laadi, faktiderohke, ning otsesest mitteväljaütlemisest hoolimata mõjub süüdistusena mõisnike aadressil.

Maikuus ilmunud ülevaates tööpuuduse probleemidest märgitakse, et see küsimus on ka Eestis aktuaalne. Linakasvatuse buumi ja mõisatööde mehhaniseerimise tulemuseks on juba aastakümneid maaelanike juurdevool linnadesse, kes aga kõik seal tööd ei leia.[3] Analüüsinud tööpuuduse vastu võitlemise abinõusid Lääne-Euroopas, leiab autor, et Eestis ei ole selles osas midagi positiivset loota enne, kui on murtud balti sakslaste võim.[4]

Poleemikas balti sakslastega ilmus "Uudistes" juhtkiri "Mis on seltskonna elujõu tundemärk".[5] Autor näitab,

---

1 "Uudised" nr. 26, 27. veebruar 19o4.

2 "Uudised" nr. 33-37, 23. märts-9. aprill 19o4.

3 "Uudised" nr. 47, 14. mai 19o4.

4 "Uudised" nr. 51, 1. juuni 19o4. Selle artikli autoriks võib pidada H.Pöögelmanni.

5 "Uudised" nr. 41, 23. aprill 19o4.

et nagu looduses, nii ka inimühiskonnas peab vana andma koha uuele, ja et see pööramatu seaduspärasus on täiel määral kehtiv ka balti sakslaste kohta, keda "pärisrahvas" on juba hakanud kitsendama.

Selle juhtkirja kohta saadeti kaebekiri Trükiasjade Peavalitsusele Peterburis. Kaebaja uskus end nimetatud juhtkirjas leidvat kriitikat valitseva korra ja tsaari enese kohta.[1]

Kõrgemalt poolt arupärimise peale Tartu tsensor siiski kaitses "Uudiseid". Ta kinnitas, et juhtkiri oli suunatud ainult sakslaste vastu, väljaastumise põhjuseks aga vastuolud ja vaen eestlaste ja sakslaste vahel. Pealegi hinnatavat juhtkirjas kiitvalt valitsuse reforme.

Trükiasjade Peavalitsus soovitas tsensoril mitte enam läbi lasta artikleid, mis soodustavad vaenu eestlaste ja sakslaste vahel.[2]

Balti sakslaste küsimus jäi aga ka edaspidi "Uudiste" tähelepanu keskpunkti. M.Martna hinnangu kohaselt oli P.Speek väga teravalt meelestatud parunite vastu, ning kahtlemata avaldas see märgatavat mõju ka "Uudiste" suunitlusele.[3]

Kui 19o4. aasta suvel Saksamaal hakkasid kõlama Venemaa vastu suunatud hääled, siis avaldasid "Uudised" juht-

---

[1] Ajaleht "Uudised" ja "Hommik" Tartus 19o2-19o8, lk. 6.

[2] Sealsamas, lk. 7.

[3] KMKO, Reg. 1958/173, M.Martna kiri H.Tähtile, 2.aug. 1929.

kirja "Maailma rahu rikkujad", milles lugejatele tutvustatakse pangermanismi eesmärke.[1]

Autor peab seda liikumist väga ohtlikuks Euroopale. Ja kuigi Eesti jääb pangermanistide kavandatud Suur-Saksamaa piiridest välja, võivad sakslased majanduslikus sfääris suurt kahju teha.

"Uudised" näitasid, et kohalikud sakslased tegidki kahju. Nii olid mõisnikud selle vastu, et Talurahva Põllupanga tegevust laiendataks Baltimaadele.[2] Nende arvates oli mõisnike krediidikassadega talupoegade krediteerimise küsimus juba väga hästi lahendatud.

Tegelikult aga olid need krediidikassad talupoegade röövimise vahendiks ning üheks majanduslikuks hoovaks parunite käes.

Sisuliselt sakslaste vastu oli suunatud ka juunis ilmunud juhtkiri "Kõikseisuslik vald". Maarahva viletsa elujärje põhjuseks toodi esile parunite võim Maapäeval, kus asju aeti ainult selle seisuse huvides.[3]

Olukorra parandamiseks selles küsimuses oli "Uudistel" retsept olemas: "Semstvo eeskujul peaks ka meie Maapäev korraldatud saama".[4]

---

[1] "Uudised" nr. 66, 23. juuli 1904.

[2] "Uudised" nr. 68, 30. juuli 1904.

[3] "Uudised" nr. 53, 8. juuni 1904.

[4] Sealsamas.

Niisiis, võimu juurde tuleks lasta kõik seisused. "Uudiste" suureks eeskujuks selles küsimuses olid Venemaa sisekubermangudes tegutsevad semstvovalitsused, mis mõisnike otsustavast osast hoolimata olid saavutanud märkimisväärseid tulemusi rahvahariduse, tervishoiu ja põllumajanduse arendamisel.[1]

Peale Maapäeva reformimise nõudsid "Uudised" muudatusi ka omavalitsuse madalamates lülides. Nii leiti, et parunite mõju all olevate kihelkonnakonventide kompetentsi tuleks jätta ainult kirikuelu küsimused.[2] Paralleelselt sellega nõuti mõisate allutamist vallavalitsustele.[3]

"Uudised" lootsid, et nende muudatuste abil on võimalik piirata mõisnike privileege ja majanduslikku ülevõimu ning kergendada maatööliste maksukoormisi mõisate arvel.

Näiteks teede ehitamine ja korrashoid. Selle tööga koormati kihelkondades seni ainult talupoegi, mõisnikud aga pidid selle eest teatud summa rendist maha võtma. Mõisnikud seda ei teinud ning järjelikult ei võtnud mõisad teedeehitusest ka üldse osa. Kohaliku omavalitsuse reformiga lootsid "Uudised" parunite sellisele omavolile piiri panna.

"Uudistes" pöörati tähelepanu ka mõisamaade rentnike muredele.

Liivimaa kubermangu Põllumajanduskomitee koosolekul

---

1 "Uudised" nr. 1, 2o. november 19o3; nr.23, 17. veebruar 19o4.
2 "Uudised" nr. 79, 7. september 19o4.
3 "Uudised" nr. 91, 19. oktoober 19o4.

deklareerisid mõisnikud, et "renditalude maad olla nende pärisomandus".[1] Mõisnikel olid juba niigi suured õigused rentnike suhtes - nad võisid suvaliselt rendi suurust ja maa müügihinda määrata ning praktiliselt igal ajal rentnikke vahetada. Nüüd võtsid nad endale õiguse ka rendimaid mõisamaade külge liita.

"Uudised" asusid seisukohale, et Liivimaa mõisamaade rentnike olukorda tuleks seadusandluse põhjaliku korraldamise teel parandada. Nii oleks neile vaja kindlustada renditud maade pärimisõigus, nagu see Venemaal oli.

"Uudised" toetasid samuti nõudmist, et kuuendiku- ehk kvoodimaad mõisnikelt ära võetaks ja talupoegadele antaks (seal, kus mõisnikud need maad mõisamaadega liitnud on).

"Uudiste" väljaastumised balti sakslaste vastu kutsusid viimastes esile suure viha. Pikemas artiklis "Kuidas vastased "Uudiseid" väärata püiavad" näidatakse, et "Uudiste" vastased maal, täpsemalt kirikuõpetajad, ajalehe levikut takistada püüavad.[2] Ka levitavat sakslaste käsilased kuulujutte, et "Uudised" rahva venestamist taotlevat.[3]

"Uudiste" saksavaenulikku joont aga mingisugune vastutöötamine ei muutnud. Sakslaste vastu suunatud järeldusi tehti sellisteski artiklites, kus käsitleti hoopis teisi küsimusi. Nii oli see tööpuuduse probleeme käsitlevas ar-

---

[1] "Uudised" nr. 58, 23. juuni 1904.

[2] "Uudised" nr. 55, 15. juuni 1904.

[3] "Uudised" nr. 56, 18. jiini 1904.

tiklis.

Püüti anda ka sellist materjali, mis talupoegadele praktilist huvi pakkus, ning samaaegselt aitaks neil mõista seda suurt ebaõiglust, mis sakslaste ülevõimuga kaasneb.

Siin võib näiteks tuua Võrtsjärve kalda talupoegadele kahtlemata huvitava ja vajaliku artikli "Kalapüügi õigus Võrtsjärves", milles anti ülevaade mõisnike selle küsimusega seotud privileegidest ja soovitusi talupoegadele maa rendi- ning ostulepingute vormistamise kohta.[1]

Väga omapärane oli dr. P.Hellati juhtkirjana ilmunud pikem ülevaade dr. Luiga raamatust "Vaimuhaigete eest hoolekandmine Baltimaal".[2]

Nimetatud kirjutises näidatakse, et ebatavaliselt kõrge vaimuhaigete arv Baltikumis tuleneb otseselt kohalike elanike aastasadu kestnud raskest elust.[3] Haiguse põhjuste analüüsile tuginedes jõutakse täiesti ühemõttelisele järeldusele, et nimetatud küsimuses on suur süü saksa mõisnikel, kes kunagi pole oma alamate füüsilise ega vaimse tervise eest hoolitsenud, veel enam, on lausa keeldunud seda tegemast.[4]

Niisiis, "Uudised" käsitlesid pidevalt balti mõisnike küsimust, valgustasid Balti erikorra varjukülgi ning

---

[1] "Uudised" nr. 4o, 2o. aprill 19o4; nr.41, 23.aprill 19o4.

[2] "Uudised" nr. 7o-73, 6-17. august 19o4.

[3] "Uudised" nr. 7o, 6. august 19o4.

[4] "Uudised" nr. 73, 17. august 19o4.

taotlesid sakslaste poliitilise ja majandusliku ülevõimu piiramist eestlaste kasuks.

Sellist seisukohta väljendasid mitmed teisedki eesti ajalehed. Tagasihoidlikult kritiseeris sakslasi ka "Postimees".

Tulemuseks oli, et saksa ajalehed süüdistasid "Uudiseid" ja "Teatajat" sotsiaaldemokraatias.[1] Isegi "Postimees" ei pääsenud sellest sildist, kui oli osutunud ühele raiskamisele, milles kaassüüdlaseks oli sakslaste käes olev Tartu linnavolikogu, ning seoses sellega seadnud kahtluse alla kokkuleppe võimaluse eestlaste ja sakslaste vahel järgmistel linnavolikogu valimistel.[2]

Sakslaste rünnakut hinnati "Uudistes" kui katset diskrediteerida eesti ajakirjandust võimude silmis, kuna oli teada, "et Vene riigi seadus sotsialdemokratiliste püüdete kandjaid valjult nuhtleb".[3]

"Uudised" tõrjusid tagasi süüdistuse sotsiaaldemokraatlike ideede pooldamises ja levitamises, ning varjusid poliitilise ustavuse sildi taha. Sellelt positsioonilt lugesid nad lubatuks kriitika sakslaste aadressil.

Eelpooltoodud intsident andis tunnistust võitluse teravnemisest eestlaste ja sakslaste vahel, samuti viimaste

---

1 "Uudised" nr. 84, 24. september 1904.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

koondumisest kõigi eestlaste rühmituste vastu. Juba tajutava poliitilise kriisi tingimustes lugesid sakslased ühtemoodi ohtlikuks nii töörahvahulkade kui ka eesti rahvusliku kodanluse liikumist.

Teravnevate vastuolude õhkkonnas sakslaste poliitilise ülevõimu vastu välja astudes püüdsid "Uudised" näidata, millisena nad tahaksid näha Maapäeva. Nagu juba öeldud, nõudsid "Uudised" selle ümberkorraldamist semstvo eeskujul. 1904. aasta sügisel, kui lähenevad Tallinna linnavolikogu valimised avalikkuse tähelepanu veelgi rohkem võimuküsimusele hakkasid tõmbama, pöörasid "Uudised", nagu eesti kodanluski, oma pilgud Soome poole.

Avaldati ülevaade Soome Maapäeva tegevusest.[1] Hoolimata nimetatud organi konservatiivsest seisuslikust struktuurist ning ebaõiglasest valimisõiguse jaotumisest elanikkonna kihtide vahel, pidasid "Uudised" Soome Maapäeva saavutusi rahva üldises arengus tähelepanuväärseiks. "Uudised" näitasid, et sellised tulemused tuginevad suurel määral valijate ja saadikute, samuti erinevatest seisustest saadikute tihedale koostööle, mis kokkuvõttes võimaldab kõigil elanikel "oma maa riiklisest juhatamisest osa võtta".[2] On ilmne, et "Uudised" pidasid Soome Maapäeva korraldust, hoolimata selle puudustest, vähemalt esialgu sobivaks ka kohalikele Maapäevadele.

---

[1] "Uudised" nr. 88, 8. oktoober 1904.

[2] Sealsamas.

Tsarismi reaktsioonilise sisepoliitika tingimustes ei olnud "Uudistel" loomulikult kuigi suuri lootusi näha teostumas radikaalseid reforme. Sakslaste võimu murdmiseks tuli kõigepealt kasutada neid võimalusi, mis kehtiva seadusandluse piires olid olemas.

Nii oli praktiliselt võimalik teatud eelduste olemasolu korral lüüa sakslasi linnavolikogu valimistel. 1904. aasta detsembris seisidki ees linnavolikogu valimised Tallinnas, kus eesti kodanlusest ning haritlastest ja vene kodanlusest koosnev sakslaste vastu suunatud blokk (ehk nagu teda kutsuti - edumeelne erakond) väga tugevaks oli muutunud. Neile kuulus ka "Uudiste" poolehoid.

"Uudised" hindasid eestlaste võimalusi üsna kõrgelt. Sakslaste valimisprogrammi iseloomustades märgiti, et selles ei olnud ette nähtud mitte mingisuguseid uuendusi ja muudatusi.[1] Ja seda olukorras, kus rahulolematus sakslastega pidevalt kasvas, kus neid põhjendatult süüdistati omakasu taga-ajamises, linna halvas valitsemises ning tööstuse ja kaubanduse arengule mittekaasaaitamises.

Edumeelse erakonna programmis tõsteti esile kavatsust parandada alghariduse andmist lastele, sotsiaalhoolekannet ja tervishoiutingimusi. Sisuliselt tähendas see uute koolihoonete ja vaeste- ning haigemajade ehitamist, tänavate katmist jne. Ka lubati suurendada linna sissetulekuid.[2]

Valimiseelne võitlus Tallinnas oli äge. "Uudistes"

---

[1] "Uudised" nr. 107, 14. detsember 1904.

[2] Sealsamas.

avaldati pahameelt selle üle, et sakslased valijate häälte hankimiseks ebasoliidseid võtteid kasutasid.

Kui eestlased valimistel võidu ja linnavolikogus ülekaalu said, siis hindasid "Uudised" selle ajalooliseks sündmuseks Eesti poliitilises elus ning avaldasid lootust, et sama varsti ka teistes Eesti linnades toimub.[1]

Tallinna valimiste tulemused vapustasid kõiki balti sakslasi. Riia "Düna-Zeitung" nimetas seda "mustaks päevaks", kus eestlaste "toores arv hariduse, elutarkuse ja hea mineviku kuulsuse ära võitnud."[2] "Düna-Zeitung" kutsus kõiki sakslasi üles ühinema, sest "tulevik on kaalul!"

"Düna-Zeitungit" kommenteerides märkisid "Uudised", et sakslastel, kes ainult oma eesõigusi ja ülevõimu tahavad säilitada, eestlaste heaks aga mitte midagi ei kavatse teha, pole õigust hädaldada. Toimunut võib hinnata ainult kui edasiminekut.

* * *

Ajalehe "Uudised" asutamist P.Speegi poolt tuleb hinnata kui positiivset sündmust eesti ajakirjanduse ajaloos. See oli radikaalse suunaga ajaleht, mis praktikas kujunes väikekodanliku demokraatia kaitsjaks.

"Uudised" olid seisukohal, et kapitalismi arenemine Eestis on paratamatu ja progressiivne nähtus. Seda arene-

---

[1] "Uudised" nr. 1o8, 17. detsember 19o4.

[2] "Uudised" nr. 1o9, 21. detsember 1o94.

mist on vaja toetada, kuid ühtlasi tuleb alustada ka pealetungi kiiresti süvenevatele kapitalismi pahedele.

"Uudised" astusid välja kodanluse häälekandja "Postimehe" vastu. Poleemikas "Postimehega" paljastasid "Uudised tema konservatiivset klassiiseloomu, püüdsid väärata tema alalhoidlikku mõju ja vähendada kandepinda rahvahulkades. "Uudised" taotlesid ka maakodanluse positsioonide piiramist. Käsitleval perioodil oli poleemika "Postimehega" piiratud ulatuse ning sügavusega.

"Uudised" astusid välja balti sakslaste vastu, paljastades ja kritiseerides nende tagurlust, nende püüdeid säilitada oma majanduslikku ja poliitilist ülevõimu Eestis. "Uudised" nõudsid sakslaste eesõiguste ja ülevõimu piiramist eestlaste kasuks.

"Uudised" astusid välja talurahva vaesemate kihtide kaitseks, taotlesid nende majandusliku ja õigusliku olukorra parandamist.

"Uudised" avaldasid suure hulga aktuaalseid probleeme käsitlevaid materjale, mis lugejatele tunnetuslikku ja praktilist väärtust omasid. "Uudistel" oli suuri teeneid eesti rahva äratamisel arusaamisele kaasaja ülesannetest.

Väikekodanliku, talurahvale orienteeruva ajalehena pöörasid "Uudised" vähe tähelepanu linnaproletariaadile.

II peatükk

"Uudised" 1905. aastal

1. "Uudiste" võitlusest isevalitsuse ja balti sakslaste vastu

Möödunud sajandivahetusel imperialismi epohhi astunud Venemaa erines teistest imperialistlikest riikidest selle poolest, et siin ei olnud veel toimunud kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Selle Venemaa ajaloolise arenemise iseärasustest tingitud erinevuse tulemuseks oli, et kõrvuti eksisteerisid kõrgesti arenenud kapitalism tööstuses ja poolfeodaalsed suhted põllumajanduses.

Isevalitsus kaitses tööliste ja talupoegade ekspluateerimise kõige primitiivsemaid meetodeid. Sellega kaasnes rahvuslik rõhumine ja venestamispoliitika ääremaades. Julmalt suruti maha töörahva võitlus oma olukorra parandamise eest.

Vastuolud nii majanduslikes kui ka ühiskondlikes suhetes olid äärmiselt teravad. Kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ülesannete lahendamine oli muutunud ülimalt hädavajalikuks. Seda rõhutasid töölisliikumise kiire kasv ja revolutsiooniliste meeleolude tõus rahvahulkades.

Venemaal küpses revolutsiooniline situatsioon. Plah-

vatuse lähenemist kiirendasid majanduskriis aastail 19oo-19o3 ja Venemaale edutu Vene-Jaapani sõda.

Kogu Venemaa töötava rahva peamiseks ülesandeks lähenevas revolutsioonis oli võidelda isevalitsuse ja mõisnike võimu kaotamise eest. Ainult selle ülesande lahendamine oleks andnud võimaluse vastuolude vähendamiseks ja kõrvaldamiseks, ning avanud tee vajalike uuenduste teostamiseks.

Eelpooltoodu kehtib täielikult ka Eesti alade kohta, kus vastuolud olid samuti väga teravaks muutunud. Eesti rahvas kannatas kahekordse rahvusliku rõhumise all - koos tsarismiga võimutsesid siin balti sakslased. Rahvuslik kodanlus oli huvitatud vaid oma kasudest. Rängalt ekspluateeritavale töörahvale jäi üle ainult aktiivse võitluse teele asuda.

Niisiis, revolutsiooni puhkemiseks Venemaal puudus veel ainult ajend. Selleks said verised sündmused Peterburis 9. jaanuaril 19o5. aastal. "Verine pühapäev" juhatas sisse uue ajajärgu Venemaa ajaloos. Olukorra üldine areng, eriti aga "Verise pühapäeva" mõju töölistele kogu riigis andsid "Postimehele" võimaluse juba järgmisel päeval märkida: "Praegu sünnib ajaloolikke asju..."[1]

Üle Venemaa veeres demonstratsioonide ja streikide laine. Esimeste hulgas lõid kaasa ka Tallinna töölised, kes 12. jaanuaril alustasid üldstreiki. Samal päeval toimunud suurel tööliste koosolekul otsustati esitada ühiselt rida

---

[1] "Postimees" nr. 6, 1o. jaanuar 19o5.

majanduslikke nõudmisi. Koosolekul käsitlemist leidnud poliitilised nõudmised, nagu sõna-, trüki- ja koosolekuvabadusest, selles dokumendis ei kajastunud.

Tartus toimusid "Verisele pühapäevale" pühendatud miitingud ja demonstratsioonid 13. ja 14. jaanuaril, milledele VSDTP Tartu rühm suutis anda puhtpoliitilise, tsarismi vastu suunatud iseloomu. Kuu teisel poolel toimusid majanduslike nõudmistega streigid Pärnu, Narva ja Viljandi ettevõtetes. Algasid põllutööliste streigid maal. Veebruaris streigivõitlus laienes veelgi, kuid esitati peamiselt majanduslikke nõudmisi. Mitmed neist lõppesid tööliste võiduga. Kasvas VSDTP organisatsioonide osatähtsus streigiliikumise juhtimisel.

VSDTP organisatsioonid püüdsid töölisi igati kaasa tõmmata poliitilisele võitlusele, selgitada neile nende ülesandeid ja eesmärke, kasvatada nende poliitilist teadlikkust. Paljastati tsarismi iseloomu ja näidati, et isevalitsus on kõigi pahede algus ja tugi.

VSDTP Tartu rühm andis juba 10. jaanuaril välja lendlehe, milles nõuti isevalitsuse kukutamist ja vabariigi kehtestamist.[1] 17. veebruaril Tallinnas alanud üldstreigi ajal andis VSDTP Tallinna Komitee välja lendlehe, milles samuti nõuti isevalitsuse kukutamist.[2]

---

[1] Eesti NSV ajalugu, II k., lk. 356.

[2] Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, I osa, lk. 48.

Tsaarivalitsus rakendas kohe revolutsiooni puhkemisel kõik võimalikud abinõud rahvaliikumise lämmatamiseks. Linnadesse ilmusid sõjaväeosad, kes ka Eestis mitmel korral töölliste vastu relvi kasutasid.

Eestis toetasid võimude tegevust sakslased ja ka eesti rahvuslik kodanlus. Nende ühistel jõupingutustel oligi mõningat edu, sest eesti proletariaat ei olnud kogumassis poliitiliselt veel kuigi arenenud, VSDTP organisatsioonid aga olid nõrgad ja nende tegevus seetõttu piiratud. Osa töölisi oli veel kodanluse mõju all.

Kuidas suhtusid "Uudised" revolutsiooni? Juba enne "Verise pühapäeva" sündmusi andsid "Uudised", silmas pidades üldist pinge tõusu ühiskondlikes suhetes ja töölisliikumise kasvu, mõista, et Venemaa on astunud kriisiperioodi.[1] Kriisi saabumise üheks põhjuseks peetakse kapitalismi arenemist.

"Kapitalismus on niisugused õiguslised vormid loonud, mis kõige enam tema kosumiseks kohased on."[2] Kapitalism, võtnud endale õiguse raha abil valitseda, on segi paisanud senini mõistetavad ühiskondlikud suhted. Majandus on muutunud kõige aluseks, ta avaldab mõju poliitikale ja kultuurile, tõmbab kõiki ja kõike endaga kaasa.

"Uudised", omistades kapitalismi arengule Venemaal laastava iseloomu, näitavad, et süvenevast raskest olukorrast väljapääsuks on ainult see, et kapitalismi vastu alus-

---

[1] "Uudised" nr. 1, 4. jaanuar 1905.

[2] Sealsamas.

tavad võitlust need seisused, kelle huvidega ta kokku põrkas.

"Uudiste" arvates ei mõista inimesed veel selgelt ühiskonna arenemise iseloomu. Selle peavad nad aga endale selgeks tegema.

Kui revolutsioon oli juba alanud, siis "Uudised", eitavalt suhtudes vene tagurlike ajalehtede väitesse, nagu oleks rahva väljaastumiste põhjuseks üksikute mässajate ja kihutajate tegevus, näitasid, et revolutsiooni põhjuseks on töörahva raske elu.[1]

"Uudiste" seisukoht oli, et rahva liikumist on võimatu peatada, et uuendused on paratamatult vajalikud ja nende teostamisel "põhjast ja juurest peale hakata tuleb, sest paikamine ja pookimine ei too suuremat tulu".[2]

"Uudised" pidasid seega revolutsiooni vajalikuks ja ühtlasi ka paratamatuks. Kuid torkab silma, et avaldades pidevalt informatsiooni töörahva väljaastumistest Eestis, Lätis ja teistes Venemaa paikades, "Uudised" vähe avaldasid materjale oma seisukohtadest ning kommentaare nende sündmuste ja arengu tendentside kohta.

"Postimees" oli võrratult aktiivsem oma seisukohtade avaldamisel. Kuid ei tohi unustada seda, et "Postimehe" sõnavõtud olid sisuliselt kõik revolutsiooni vastu suunatud, ka need, kus näiliselt toetati töölisi nende võitluses.

---

[1] "Uudised" nr. 7, 25. jaanuar 19o5.

[2] Sealsamas.

"Uudistel" puudus tsensuuri tingimustes võimalus avalikult revolutsiooni toetada ja isevalitsuse vastu välja astuda. Kuid isevalitsuse kukutamisest olid "Uudised" huvitatud.

Kuigi tööliste esimesed streigid "Uudiste" arvates kas kurvalt või vähese eduga lõppesid, ei pidanud nad tööliste liikumist lõppenuks. "Uudistes" avaldatud materjalid suunasid lugejate tähelepanu ühiskonna puudustele ja vajadustele.

Toodi ära teade vürst Trubetskoi märgukirjast tsaarile, milles soovitati anda rahvale isiku-, trüki-, koosoleku- ning ühinemisvabadus, ja ühtlasi ka asuda otsustavalt uuenduste teele. Anti lühidalt edasi V.I.Nemirovitš-Dantšenko ühe kõne põhilised momendid: Vene- Jaapani sõja kaotas valitsus, aga mitte rahvas; kuskil mujal pole nii vähe vabadust kui Türgi- ja Venemaal; Vene-Jaapani sõja eest võib ainult saatust tänada, sest see oli tõukeks, mis viib Venemaa uuele teele.[2]

Kritiseeriti ka valitsust, kes 19o4. aastal sakslastega teadlikult Venemaale äärmiselt ebasoodsa kaubalepingu sõlmis - tänutäheks Vene-Jaapani sõja ajal osutatud toetuse eest.[3] Rõhutati, et sellest alles nüüd on võimalik rääkida.

Kui isevalitsusevastased meeleolud "Uudistes" põhiliselt ridade vahelt aimatavad olid, siis balti sakslaste vastu astuti palju aktiivsemalt välja. Parunid, hoolimata mõ-

---

1 "Uudised" nr. 9, 1. veebruar 19o5.

2 "Uudised" nr. 13, 15. veebruar 19o5.

3 "Uudised" nr. 12, 11. veebruar 19o5.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

ningatest klassisisestest vastuoludest tsarismiga, toetasid isevalitsust ning püüdsid sellelt saavutada järeleandmisi oma vanade positsioonide taastamiseks. Kohaliku elanikkonna huvisid nad ei arvestanud üldse.

"Uudistes" kritiseeriti mõisnike tugeva mõju all olevate kirikukonventide tegevust, kus valdade saadikutele ei antud võimalust talupoegade huve kaitsta. Näidati, et talupoegi sunnitakse isegi mõisate kirikumakse maksma. Kirikukonventide koolipoliitika olevat alla igasugust arvestust.[1] "Uudistes" soovitati kirikukonventidele rohkem tähelepanu pöörata, sest see on üks arvukam omavalitsuse vorm Baltikumis, kus kõik seisused on esindatud.[2] Ilmselt "Uudised" lootsid, et on võimalik muuta jõudude vahekorda kirikukonventides mõisnike ja pastorite kahjuks.

Maata talurahva huvide kaitseks välja astudes osutasid "Uudised" vajadusele sundida seadusandlikult paruneid müüma maad talupoegadele kindlate hindadega. Maa omandamise kergendamiseks asutada Talurahva Põllupank. "Uudised" näitavad, et ainult nii on võimalik lõpetada parunite omavoli maa müümisel ja müügihindade määramisel.[3]

Eesti küla ägas mõisnike kanna all. Balti parunite majanduslikele ja poliitilistele eesõigustele viidates kirjutasid "Uudised", et "see riik riigi sees on".[4] Peale sei-

---

[1] "Uudised" nr. 4, 14. jaanuar 1905.

[2] "Uudised" nr. 10, 4. veebruar 1905.

[3] "Uudised" nr. 9, 1. veebruar 1905.

[4] "Uudised" nr. 8, 28. jaanuar 1905.

suse asju ajavate asutuste on nende käes ka Maapäev-asutus, "mis üleüldiseid maa asju ajab..."[1] "Uudiste" seisukoht oli, et Maapäev alles siis oma nime õigustab, kui kõik kubermangu elanikud Maapäeva saadikute valimistest osa võtavad. Seda on aga raske saavutada, sest sakslased, kes "puru-vanameelsed - ultra-konsevativid on", igasuguste oma seisuse huve riivavate uuenduste vastu on.[2]

Pärast lüüasaamist Tallinna linnavolikogu valimistel nõudvat sakslased, et taaskehtestataks vana valimissüsteem, mis võimaldaks sakslastel kaotatud positsioone linnades taastada.[3] Maal tulevat aga omavalitsuslik võim koondada kihelkonnavalitsuste kätte, kus ülekaal samuti mõisnikele jääks. "Uudised" sakslastega loomulikult nõus ei olnud ja nõudsid, et võim peab minema n.n. kõikseisuslike vallavalitsuste kätte, kellele ka mõisad tuleb allutada.

Juba jaanuaris alanud ja edaspidi laienevast maatöörahva liikumisest sattusid parunid suurde ärevusse. Mõisatesse hakati välja kutsuma sõjaväeosi. Püüti kasutada kõiki võimalusi rahutuste lämmatamiseks võimalikult järeleandmisi tegemata. "Uudised" näitasid, et sakslased, rääkides rahutustest maal, liialdavad oma hinnangutes tule ja vere rohkusega.[4] Rahutuste põhjuseks on mõisatööliste raske olukord, aga mitte - nagu seda "Dũna-Zeitung" väitis - sotsiaaldemokraatliku partei ässitused.[5] Kõige lihtsamaks väljapääsuks

---

1 "Uudised" nr. 8, 28. jaanuar 1905.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 25, 29. märts 1905.

4 Sealsamas.

5 Sealsamas.

olukorrast oleks mõisatööliste tagasihoidlike nõudmiste rahuldamine. Parunid aga ei taha rahutuste põhjustest aru saada.

"Düna-Zeitung" avaldas soovi, et hakataks tasu maksma nendele, kes annavad teateid "kihutajatest", koosolekutest, salatrükikodadest jne. maal.[1] Sama leht nõudis veel, et keelataks ära jalgrattaga sõitmine, sest just mässajad liikuvat niimoodi maal ringi.[2] Kas nüüd just sellepärast, aga Liivimaa kuberner tõesti piiras jalgratta kasutamist - nõuti, et jalgratastel oleksid numbrid ja sõitjatel pildiga varustatud sõiduload.[3]

Sakslased, püüdes taastada endist olukorda maal, nõudsid, et ka eesti ja läti ajalehed aitaksid rahvast rahustada. Kui nad seda ei tee, siis tuleb ka neid lugeda "röövliteks ja tulesüütajateks". "Uudised", keeldudes igasugusest abist sakslastele, kirjutasid, et "korratus, mis nüüd meie juures valitseb, on täiesti sakslaste töövili ja ainult tema valmistajad peavad ta eest vastutama".[4]

Peame veel kord toonitama, et just ennast pidasid mõisnikud kõige süütumatuteks rahutustes. "Uudised" näitasid, et kui talurahvaasjade komissarid mitmel pool soovitasid mõisnikel töölistele järeleandmisi teha ja viimaseid toetasid, siis saksa ajalehed ka neid rahutuste õhutamises süü-

---

1 "Uudised" nr. 22, 18. märts 1905.

2 "Uudised" nr. 56, 22. juuli 1905.

3 "Uudised" nr.62, 12. august 1905.

4 "Uudised" nr. 26, 1. aprill 1905.

distama hakkasid.[1] Komissaride kained hinnangud tundusid neile kuritöönа, ehkki seal, kus tööliste nõudmised komissaride soovitusel mingil määral rahuldati, rahutused lõppesid.

Parunid pidasid sobivamaks n.ö. jõupoliitikat. Nii pakkusid ka Liivimaa mõisnikud end Kuramaa mõisnike eeskujul kubermangu politseiorganite teenistusse, et siis kohalikes oludes asjatundjatena rahutuste vastu võidelda.[2] Hiljem neile antigi see võimalus. "Uudised" märkisid, et sellised abinõud uuendusi siiski ei asenda.

Läti kirikutes toimunud meeleavalduste mõjul otsustasid Liivimaa mõisnikud oma kirikute juures erilised kaitsesalgad luua. "Uudised" arvasid, et kui see plaan teostub, siis on võimalik nende salkade muutumine mustasajalisteks jõukudeks.[3] Mõisnike plaanist ei tulnud aga midagi välja, sest taluperemehed ei tahtnud end autoriteedi kaotanud kirikuga siduda.

"Uudised" leidsid, et kõik parunite ettevõtmised on suunatud võitlusele tagajärgedega, aga mitte põhjustega. "Vaja on kõikide nähtavale tulnud vigade põhjuse kallale minna ja vähk ise kõige juurtega välja lõigata. Siis kaovad muud vead isegi."[4] Näiteks "Düna-Zeitung" nõudis kirikutes toimunud meeleavaldustest osavõtjate karistamist, kuid ühe-

---

[1] "Uudised" nr. 3o, 15. aprill 19o5.

[2] "Uudised" nr. 53, 12. juuli 19o5.

[3] "Uudised" nr. 54, 15. juuli 19o5.

[4] Sealsamas.

gi sõnaga ei meenutanud meeleavaldajate nõudmisi, mis kajastasid väljaastumise põhjusi.[1]

"Uudised" näitasid, et ajal, mil pealetungiva kapitalistliku arenemise mõjul kõik vana muutub ja kaob, kui tekivad uued poliitilised jõud ja voolud, on kõik tagurlaste katsed vana säilitada määratud läbikukkumisele.[2]

18. veebruaril avaldati tsaari manifest, milles lubati kutsuda rahva esindajaid osa võtma seaduste projektide väljatöötamisest. Samaaegselt avaldati ka ukaas, milles ministrite nõukogu kohustati vastu võtma ja läbi vaatama märgukirju jne. ettepanekutega riigikorra parandamiseks. Manifestiga püüdis valitsus rahvast vaigistada, kuid sündmuste edasine areng näitas, et antud lubadused rahvast ei rahulda.

Märgukirju siiski hakati valitsusele esitama. Ka "Postimees" ja "Uudised" läksid selle aktsiooniga kaasa. "Uudised" arvasid, et märgukirjadele ei või suurt lootust panna, kuid esitama neid ikkagi peab, sest see avaldab valitsusele vähemalt mõningat survet, ning samal ajal tõstab rahva poliitilist aktiivsust ja teadlikust.[3]

Kevadsuvel, pärast lühikest mõõnaperioodi, algas töölis- ja talupoegade liikumises uus tõus. Võimud ei suutnud seda takistada. Töörahva väljaastumised hakkasid üha rohkem omandama poliitilist värvingut. Ka balti sakslased tajusid,

---

1 "Uudised" nr. 47, 21. juuni 19o5.

2 "Uudised" nr. 26, 1. aprill 19o5.

3 "Uudised" nr. 37, 13. mai 19o5.

et tuleb paratamatult leppida mõningate reformide teostamisega. Kuid järeleandmiste asemel püüdsid nad valitsusele peale suruda oma kavasid, mis praktiliselt ainult vana külge klammerdusid.

Nii otsustasid sakslased valitsusele märgukirja esitada, kuid valisid selleks nii Eesti- kui ka Liivimaal 187o. aastal tsaarile esitatud aadressi, mis "kõige selgemini teatab, mida kõik saksameelsed meiemaal soovivad ja kätte saada püiavad..."[1] Näib, nagu poleks 35. aasta jooksul elu üldse edasi läinud. "Uudised" näitasid, et sakslaste märgukiri taotleb praktiliselt vana korra säilitamist.

Samasugune lugu oli ka sakslaste omavalitsuse uuendamise projektiga. "Uudised" näitasid, et sakslaste kava kohaselt võimaldatakse nendel talupoegadel, kes maamakse maksavad, osavõtt maakonnavalitsusest ja maapäevast, kuid valimissüsteemiga on asjad seatud nii, et maakonnavalitsuses neid ainult 1/3 saab olema ja seega igasugune võimalus otsuseid mõjutada puudub, nende edasivalimine sealt Maapäevale aga ülimalt ebatõenäoline on.[2]

Sakslaste kava "Uudiseid" ei rahuldanud, sest maarahva põhiline osa, kellel polnud liikumata varandust, oli täiesti kahe silma vahele jäetud. Valla osas ei nähtud ette mitte mingisuguseid ümberkorraldusi. Mõisad jäid endiselt igasugustest kohustustest vabaks. Kõikidele ametkohtadele omavalitsuses pidid asuma sakslased. Kogu projekt oli sisuliselt

---

1 "Uudised" nr. 36, 1o. mai 19o5.

2 "Uudised" nr. 5o, 1. juuli 19o5.

suunatud sakslaste võimu säilitamisele ja tugevdamisele. Augustis võisid "Uudised" rahuldusega teatada, et sakslaste omavalitsuse uuendamise projekt valitsuses praktiliselt läbi kukkunud oli.[1]

"Uudised" selgitasid lugejatele, et sakslased ainult oma reputatsiooni päästmiseks teevad näo, nagu oleksid nad huvitatud uuendustest, ning seejuures püüavad veel sellist muljet jätta, nagu võlgneks rahvas veel olematute uuenduste eest tänu just neile.[2] Tegelikult aga töötavad nad reformide vastu.

Tõsi, ka sakslaste seas oli erandeid, kes realistlikult käsitlesid olukorda maal. "Uudised" tutvustasid ühe mõisniku artiklit, milles autor näitas, et rahutuste põhjuseks maal on ebaterved agraarsuhted ja vastuolud kirikuelus.[3] Talupoegade maavalduse küsimust puudutades märkis autor järgmist: "See on meeletu, kardetav mõte, et igaüks töövõimuline mees maaomanik peab olema. See on aga ka haige seisukord, kui üks osa rahvast väikese maatüki läbi... kohalise tööandja tuju all seisab."[4] Autor kutsus mõisnikke üles mitte ainult kasu taga ajama, vaid ka rahutusi tekitanud puudusi kõrvaldama. Selleks pidas ta vajalikuks vallakogukondade uuendamist, mõisate käes olevate valla maade tagastamist valdadele ja laenuasutuste loomist, mis maata inimestel ai-

---

[1] "Uudised" nr. 61, 9. august 1905.

[2] "Uudised" nr. 58, 29. juuli 1905.

[3] Sealsamas.

[4] Sealsamas.

taksid paremale järjele jõuda.

See mees oli erand. Mõisnike seisus tervikuna kavatses järeleandmatult oma eesõigusi kaitsta. Augustis nimetas üks Riia saksa leht "rahvalehtedes" avaldatud soovi - määrata kindlad rendimaksud - mässuliseks nõudmiseks, mis eraomanduse õiguse kallale kipub.[1] Isegi rahutused ei sundinud sakslasi oma vaateid muutma või varjama.

"Uudised" toovad ära ka Riia läti ja vene lehtede teate, et Tartu ja Riia üliõpilased-korporandid kavatsevat väeosadeks ühineda, et siis isade mõisates rahutusi maha suruda.[2] Võib uskuda, et isad mõisates sellega vägagi nõus olid. Parunitele on mustasajalised alati meeldinud.

1905. aasta suvel saabus töörahva liikumises uuesti vaiksem periood, mis oli nagu hoovõtuks sügisestele väljaastumistele. Pinge riigis ei alanenud. Tsaarivalitsus otsis otseste surveabinõude kõrval uusi võimalusi täielikult kontrollitava korra loomiseks. Selleks lasti käiku mitmesugused väiksemad järeleandmised ja lubadused.

Nii andis siseminister juba mais loa koosolekute korraldamiseks, kui seal ei tehta riigivastast kihutustööd.[3] Juunis kergendati mõningal määral trükiseadust.[4] Kuid need ja mõned teised järeleandmised ei muutnud praktiliselt midagi. Oli tarvis midagi sellist, mis sunniks inimesi uskuma

---

1 "Uudised" nr. 75, 27. september 1905.

2 "Uudised" nr. 63, 16. august 1905.

3 "Uudised" nr. 38, 17. mai 1905.

4 "Uudised" nr. 50, 1. juuli 1905.

pöördesse riigi elus. Seda loodeti saavutada teatega juba 18. veebruari manifestis lubatud Riiduuma asutamisest.

Seni aga pidi valitsus maksimaalse tähelepanu pöörama töölisliikumisele, mis ei tahtnud vaibuda, vaid koguni kasvas. Seejuures ei teinud valitsus katsetki töörahva majanduslikku olukorda parandada. Näiteks sellised tarbekaubad, nagu petrooleum ja suhkur. "Uudised" näitasid, et sellal kui need kaubad välismaale väga odava hinnaga lähevad, siseturul suured aktsiisimaksud ja kaupmeeste õigustamatult kõrged vahekasud teevad töörahvale võimatuks neid kaupu vajaduse kohaselt tarvitada. Õiglase maksupoliitika abil aga oleks võimalik sellist olukorda muuta. "Uudised" lisasid, et õnneks teeb sellisele olukorrale lõpu riigiduuma, kui ta kokku kutsutakse.

6. augustil kuulutatigi välja tsaari manifest Riigiduuma asutamise ja selle põhikirja ning valimisseaduse kinnitamise kohta. Kui "Uudistel" olidki seni Duuma suhtes mõningaid illusioonid olnud, siis nüüd tuli paratamatult pettuda.

Duuma tegevus oli piiratud seaduseelnõude väljatöötamise ning esialgse läbivaatamisega ja kontrolliga riigi tulude ning kulude üle. Duumal ei olnud otsustavat hääleõigust seadusandluses ega ka initsiatiiviõigust eelarve osas. Valimised Duumasse olid mitmeastmelised (maata talupoegade jaoks koguni neljaastmelised) ja viidi läbi kolmes kuurias. Valimiskorra eesmärgiks oli võimaldada Duumasse pääs ainult nen-

[1] "Uudised" nr. 6o, 5. august 19o5.

dele, kes on valmis valitsevat režiimi truult teenima.

Oli selge, et selline Duuma rahva heaks midagi ei saa teha. Kuid "Uudiste" toimetuses siiski veel loodeti mingil määral Duumale ja sooviti, et ta varsti tööd alustaks.[1] Ilmselt panid "Uudised" põhjendamatuid lootusi reformidele ega hinnanud vääriliselt töörahva revolutsioonilist liikumist.

Samal ajal arenesid revolutsioonilised sündmused kiiresti. "Uudised" trükkisid massiliselt teateid rahva väljaastumistest üle kogu maa. Eriti ärevad teated tulid Lätist. Aktiviseerusid Tartu üliõpilased. "Uudistes" märgiti, et rahvas üha aktiivsemalt nõuab kodanikuvabadusi.[2]

Nendel päevadel võtsid "Uudised" vaatluse alla lähenevad linnavalimised. Kritiseeriti kehtivat linnavalimiste korda ja linnavolikogude tööd, mis nii sakslaste kui ka eesti kodanluse ülekaalu korral (Tallinna linnavolikogu näitel) ainult oma kliki huve kaitsevad ja rahva vajadused ära unustavad.[3] Töörahval ja osal intelligentsist puudub valimisõigus ja seega ka võimalus omavalitsusest osa võtta ning oma nõudmisi kaitsta. Demokraatliku valimisõiguse kehtestamiseni tuleb kahest pahest valida väiksem, taotleda sakslaste võimu murdmist volikogus ja selleks toetada eesti kodanlust.[4] Kodanluselt võib loota vähemalt kooliolude parandamist.

---

1 "Uudised" nr. 66, 26. august 1905.

2 "Uudised" nr. 67, 30. august 1905.

3 "Uudised"nr. 66, 26. august 1905.

4 "Uudised" nr. 74, 23. september 1905.

Hiljem avaldasid "Uudised" lootust, et siis, kui eesti kodanlus sakslastelt võimu üle võtab, selgub tema rahvavaenulik iseloom ka tema praegustele pooldajatele, mille tulemusel kodanluse leer nõrgeneb.[1]

"Uudised" viitasid "Postimehe" väitele, et naised ja töölised ei olevat veel nii arenenud, et võiksid osa võtta omavalitsuse tööst. Pealegi pidavat "Postimehe" arvates õigused ja kohustused tasakaalus olema: kes ei maksa makse, sellel ei pea ka valimisõigust olema.[2]

"Uudised" näitasid, et töölised maksavad kaudseid makse ja peavad oma tööga kõiki ülal - see annab neile õiguse nõuda võrdset valimisõigust kodanlusega.

Rahvahulkade osavõttu omavalitsusest püüdis kodanlus takistada ka siis, kui Riigiduuma valimiste küsimus päevakorda kerkis. "Uudised" näitasid, kuidas "Postimees" taluperemeestele soovitas lihtsat taktikat maata talurahva vähemusse jätmiseks valimistel.[3] Kodanlus oli töörahva vastu valmis ühinema isegi sakslastega. "Uudised" viitasid Tartu linnavalimistele neli aastat tagasi, mil J.Tõnisson sakslastega kokku leppis ja teise, temale vaenuliku eestlaste rühmituse kandidaate valida ei lasknud.[4]

---

1 "Uudised" nr. 80, 14. oktoober 1904.

2 "Uudised" nr. 70, 9. september 1904.

3 "Uudised" nr. 73, 20. september 1905.

4 "Uudised" nr. 75, 27. september 1905.

Revolutsiooniliste meeleolude kasv aga jätkus. "Uudised" teatasid, et 2o. septembril Tartu ülikooli aulas toimunud üliõpilaste koosolekul nõuti poliitilise võitluse aktiviseerimist ja ülikooli avamist poliitiliste koosolekute pidamiseks.[1] Ülikooli valitsus andiski koosolekute pidamiseks loa, kaotas ülikooli politsei ja tegi veel rea kergendusi üliõpilaste mitmesuguste vabaduste ja õiguste näol.[2]

Oktoobris haaras streikide laine kogu Venemaa, millega läksid kaasa ka eesti töölised. Tallinnas algas üldstreik 14. oktoobril. "Uudised" teatasid, et tööliste koosolekul nõuti parlamendi loomist, demokaatlikke vabadusi jne.[3] Tartus pandi 16. oktoobril välja punased lipud. Samal päeval korraldasid võimud Tallinnas verise arveteõiendamise töölistega, järgmisel päeval aga avasid sõdurid tule rahva pihta Tartus.

Töörahva revolutsioonilise võitluse ulatusest ja jõust hirmunud tsaarivalitsus püüdis olukorda stabiliseerida mõningate uute järeleandmistega. 17. oktoobril kuulutati välja tsaari manifest, milles rahvale lubati kodanikuvabadusi ning seadusandliku kogu kokkukutsumist. Ehkki manifest kujutas endast valitsuse petteмanöövrit, oli ta töörahva võitluse suureks võiduks.

Lugejatele manifesti kohta oma arvamust esitades kirjutasid "Uudised": "Vana kõdunenud riigikord on pudenemas

---

1 "Uudised" nr. 74, 23. september 19o5.

2 "Uudised" nr. 76, 3o. september 19o5.

3 "Uudised" nr. 81, 22. oktoober 19o5.

ja uus - tekkimas. Mõlemate vahel on elu ja surma peale võitlus alganud, mida revolutsiooniks nimetatakse."[1]

Sellele revolutsioonile töötab vastu kontrrevolutsioon, mis kaitseb kõike vana. Uue korra võitu ei saa aga miski peatada. Kuid sellest ei tohi järeldada, et kõik on juba saavutatud. Manifesti lubadused pole veel lõplik võit. "Proletariadil tuleb edasi võidelda ja niikaua edasi võidelda, kuni täielik rahva-võim kõige demokratilisemal alusel maksma saab."[2] Niisiis, "Uudised" seavad töörahvale ülesandeks kodanlik-demokraatliku revolutsiooni lõpuleviimise.

Ja alles siis avaneb proletariaadil võimalus alustada otsustavat rünnakut kapitalile, eraomanduse hävitamise ja klassivahede kaotamise eest.

See oli "Uudiste" esimene vaimustus. Mõned päevad hiljem märgiti: "See kõik tähendab isevalitsuse langemist."[3] Kuid kohe tõstetati küsimus, kas neid lubadusi ka rakendatakse? Ajaloolisele praktikale viidates märkisid "Uudised", et valitsus võib need veel tagasi võtta.

"Uudised" näitasid, et kohalikud sakslased linnavalitsuses ja "Postimehe" rühmitus revolutsiooni edasise arenemise vastu töötavad.[4] Ka võimud takistavat väljakuulutatud kodanikuvabaduste kasutamist. "Uudised" kutsusid rahvast

---

1 "Uudised" nr. 81, 22. oktoober 1905.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 82, 25. oktoober 1905.

4 Sealsamas.

üles ise uut korda jalule seadma.[1] Otsekui eeskuju andmiseks loobusid "Uudised" (nagu mitmed teisedki lehed) allumast tsensuurile, ehkki võimud ametlikult teatasid, et tsensuur alles jääb.[2]

Seadusandliku kogu valimiste ettevalmistamiseks ja kohalike ülesannete lahendamiseks pidasid "Uudised" vajalikuks ajutise "asutava omavalitsuse" sisseseadmist.[3] Selle organi ülesandeks pidi jääma ka põhiseaduse väljatöötamine uuele autonoomsele omavalitsusele, mille all P.Speek seekord tahtis näha kogu Baltikumi.

Kahtlemata tahtis P.Speek koos oma pooldajatega järsult parandada töörahva olukorda, astus tema huvides välja balti sakslaste, eesti kodanluse ja ka isevalitsuse vastu (uuenduste nõudmised kõrgema riigivõimu osas jne.), kuid oma tegevuses ja plaanides ei arvestanud alati konkreetseid vajadusi ning ignoreeris revolutsioonilise võitluse kõige tähtsamaid ülesandeid. Ka Baltimaadele autonoomia nõudmine tõmbas tähelepanu eemale revolutsioonilise võitluse peaeesmärkidest.

Nõndanimetatud "vabaduse päevadel" võtsid "Uudised" väga teravalt sõna isevalitsuse vastu, paljastasid isevalitsusliku režiimi tõelist iseloomu ja näitasid, kuidas ta võitleb töölisliikumise vastu.

---

1 "Uudised" nr. 83, 28. oktoober 1905.

2 "Uudised" nr. 82, 25. oktoober 1905.

3 "Uudised" nr. 83, 28. oktoober 1905.

1. novembril ilmus "Uudistes" G.Asti sulest juhtkiri, milles ta iseloomustas tsarismi poliitikat revolutsiooni päevil.[1]

Revolutsiooni arengut hinnates kirjutas G.Ast, et rahvas on hakanud otsustavalt poliitilist vabadust taotlema. Ta näitas, et kõik valitsuse katsed kujutada rahvaliikumist kui üksikute "mässajate" kihutuse tulemust, on läbi kukkunud. "Isevalitsus oli sunnitud nägema, et... terve rahvas tema vastu on. Määratud streigid ja uulitsalahingud kuulutasivad tervele ilmale, et Venemaal revolutsion on alganud, mis orjaaja jätised Venemaalt ära hävitab ja maale politikalise vabaduse ja parlamentlise riigikorra toob."

G.Ast suunas lugejate tähelepanu sellele, et isevalitsus püüab revolutsiooni lämmatada mõningate järeleandmistega vähenõudlikule liberaalsele kodanlusele ja kergesti end veenda laskvale talurahvale. Selleks, et eemaldada kodanlust ja talurahvast revolutsioonist ning isoleerida proletariaati, andiski tsaar lubaduse kokku kutsuda Riigiduuma. Veel enam -- proletariaat jäeti ilma valimisõigusest.

Edasi G.Ast näitas, et kujunenud olukorras Riigiduuma ei rahulda tegelikult neidki, kelle jaoks ta oli mõeldud. Sellest hoolimata võib aga kindel olla, et kapitalistid ja suurpõllumehed Riigiduumat toetama hakkavad, sest loodavad seal endale isevalitsuselt soodustusi välja kaubelda. Riigiduumat toetama ja isevalitsusega kokku leppima sunnib neid ka hirm proletariaadi ees, kelle edu paratamatult tähendaks

---

[1] "Uudised" nr. 84, 1. november 1905.

kodanluse kitsendamist. "Nende liberalismus -vabameelsus- kaob nagu lumi päikese käes, kui nad näevad, et proletariat enesele vabadust ja õigusi nõuab, ja nad on kohe valmis seda kangelast, kes oma verega nendele vabadust võidab, läätsileeme eest ära müima."

Riigiduuma valimisseadusele viidates G.Ast märkis, et ülekaal saab seal ettemääratult olema varakate kihtide esindajate käes. Talupoegadele antakse ainult valimise lõbu, töölised jäävad sellestki ilma. Autor kutsus üles mitte lubama seda, et isevalitsus ja kodanlus "riigivolikogus enestele uue vägivalla kantsi asutaksivad..." Selleks on vaja võidelda demokraatlike valimiste eest, sellise Asutava kogu kokkukutsumise eest, mis paneks aluse uuele riigikorrale.

Avalikult vaenuliku positsiooni isevalitsuse ja tema poliitika suhtes säilitasid "Uudised" kuni lehe sulgemiseni. Selle aja jooksul avaldati mitmeid kirjutisi, kus teravalt kritiseeriti isevalitsuse tagurlikku vägivallapoliitikat.

Tundub, et sellel perioodil "Uudised" veel ootasid tsarismilt mingisugust järeleandmist Riigiduuma osas, kuid 11. detsembril avaldatud uus Riigiduuma valimisseadus, mis formaalselt suurendas valijate arvu, kustutas viimased lootused.[1] Tsarism oli sellal juba asunud pealetungile revolutsiooni vastu.

Nendes tingimustes, kus P.Speegil lootused oma ideid teostununa näha kadumas olid, kutsus ta töörahvast üles boi-

[1] "Uudised" nr. 98, 23. detsember 1905.

koteerima valitsuse poolt forsseeritult ettevalmistatavaid duumasaadikute valimisi.[1] Boikott pidi väljendama protesti valitsuse poliitika vastu, kes ei rakendanud ellu 17. oktoobri manifestis antud vabadusi, alustas arreteerimisi ning ajalehtede sulgemist.

Sellest kirjutati "Uudiste" viimases numbris.

2. "Uudiste" poliitiline poleemika eesti rahvusliku kodanlusega

Kohe revolutsiooni esimestel päevadel võttis eesti rahvusliku kodanluse konservatiivse tiiva häälekandja "Postimees" tööliste streigiliikumise suhtes eitava hoiaku. "Postimees" kinnitas, et ta toetab tööliste püüdlusi oma olukorda parandada, soovitas aga mitte esitada poliitilisi nõudmisi ja mitte kasutada vägivalda (peeti silmas streike, meeleavaldusi jne.).[2] "Postimees" tahtis töölisi suunata rahulikule majanduslike nõudmiste esitamise, s.o. praktikas suhteliselt perspektiivitule reformide teele.

"Postimees", täpsemalt J.Tõnisson ei piirdunud ainult kirjasõnaga. Tartus suutis ta takistada Peterburi ja Tallinna tööliste toetuseks mõeldud streigi puhkemist.[3] Püüdes maha vaikida streikide põhjusi, kirjutas "Postimees" Tallinna tööliste streiki käsitledes, et "... tõrkumine mitte tööliste keskelt välja läinud ei ole, vaid väljast poolt neile nagu

---

[1] "Uudised" nr. 99, 3o. detsember 19o5.

[2] "Postimees" nr. lo, 14. jaanuar 19o5.

[3] "Postimees" nr. 13, 18. jaanuar 19o5.

kaela oleks visatud ja neid on ühes kistud..."[1] Streik oleks nagujuhuslik nähtus olnud.

Nõustudes sellega, et tööstel on täielik alus nõuda oma olukorra parandamist, jõuab "Postimees" tööliste nõudmisi vaadeldes pea alati selleni, et tunnistab need kas liiga raskesti täidetavateks, või siis seab kahtluse alla nende otstarbekuse.

Niisiis püüdis "Postimees" isoleerida eesti töörahvast revolutsioonist ja suunata teda taotlema vaid tagasihoidlikke järeleandmisi. Samaaegselt püüdis "Postimees" maha vaikida klassivastuolusid, esineda tööliste kaitsjana ja allutada neid oma mõjule.

Revolutsiooni tingimustes vastuolud "Postimehe" ja "Uudiste" vahel süvenesid. "Postimees" süüdistas "Uudiste" tegelasi avalike rahutuste ja poliitiliste korrarikumiste õhutamises.[2] "Uudised" võtsid sõna harvemini, püüdsid aga võimaluse korral paljastada "Postimehe" ja tema ringkonna tegelaste tagurlust ning klassihuvidest tulenevaid vaateid.

11. jaanuaril avaldasid "Uudised" üleskutse materjalide kogumiseks "Linda" seltsi ajaloo kohta.[3] "Uudised" kavatsesid rahvale näidata kuidas eesti kodanlus, rahvuslikkuse lipu all esinedes võimetu oli endale võetud ülesandeid täitma. Ilmselt kavatsesid "Uudised" osutada J.Tõnissonile

---

1 "Postimees" nr. 16, 21. jaanuar 1905.

2 "Postimees" nr. 15, 20. jaanuar 1905.

3 "Uudised" nr. 3, 11. jaanuar 1905.

ja tema kildkonnale kui "Linda"-aegsete tegelaste järglastele, kes pole võimelised rahva huve kaitsma.

21. jaanuaril võttis "Uudiste" veergudel sõna G.Suits.[1] Ta näitas, et rahva ees seisab ülesanne - valida, kelle juhtimisel ja millises suunas edasi minna. Valida on võimalik vanade ja noorte juhtide vahel. Vanad - see on konservatiivne, tagurlik kodanlus, noored - need, "keda mitte silmapilklikud kasud ega need raasukesed ei avatle, mis kõrgemate laudade pealt maha langevad". G.Suitsu sümpaatia kuulus noortele, ja neile järgnema kutsus ka kõiki teisi.

Samal ajal pinge riigis kasvas. "Postimees", koondades pooldajaid, juhindus oma sümpaatiatest isegi kirjanduses. "Uudised" avaldasid pahameelt selle üle, et Kirjanduse Seltsi asutamisest Tartus, mida põhiliselt "Postimehe" tegelased juhtisid, ei kutsutud osa võtma selliseid progressiivseid kirjanikke nagu Ed.Vilde, E.Peterson, E.Bornhöe, O.Münther jt.[2]

Mitte ainult nimetatud kirjanikesse, vaid üldse kõigisse nendesse, kelle vaated ja ideaalid "Postimehe" omadega ei ühtinud, suhtus nimetatud leht vaenulikult. Sellel pinnal algas ka mitu kuud kestnud sulesõda õppiva noorsoo moraalse palge teemal.

---

[1] G.Suits, Vanad ja noored, "Uudised" nr. 6, 21. jaanuar 19o5. G.Suits oli sellal kirjandusliku rühmituse "Noor-Eesti" tegelane, liberaalse kodanluse esindaja, revolutsiooniline romantik, kes kultuuriküsimuste pinnal oli vastuolus eesti rahvusliku kodanlusega. Ta ei olnud "Uudiste" alaline kaastööline.

[2] "Uudised" nr. 17, 1. märts 19o5.

Nimelt avaldas "Postimees" jaanuaris-veebruaris läbi paljude numbrite ulatuva artikli "Vaba armastus"[1]. Selles artiklis kõneleb "Postimees" pikalt ja laialt komblusest, tõestab, et eestlasi iseloomustab juba sajandeid seksuaalne karskus, ja siis äkki leiab, et Tartu tütarlapsed-gümnasistid suguliselt lodevaks on muutunud.[2]

"Postimees" vihjab mingisugustele salapärastele kahtlastele juhtumitele, mis tema väidet peavad tõestama. Samal ajal annab "Postimees" ka mõista, kust tuleb otsida kurja juurt. Süüdlasteks osutuvad vene ja teised "võõrsilt tulnud" üliõpilased.[3]

Raske öelda, kas "Uudised" said kohe selle artikli tõelisest eesmärgist aru. Reageerisid nad aga alles siis, kui "Postimees" kahe avaldatud pilkekuulutusega seostas tütarlaste "ebamoraalsuse" "Uudiste" toimetusega.

"Uudised" näitasid, et "Postimehe" väljaastumise põhjuseks oli rahulolematus ja pahameel selle üle, et õppiv noorsugu revolutsioonilisi ideid omaks võtma hakkas. "Kõik, mis noor, liikuv ja elav ning uuenduste ja edu poole püüdev sõna tõsises mõttes on, leiab meie tagurlaste-kõlblaste... poolt tagakiusamist, laimamist, mudasse tallamist..."[4] Samal põhjusel püüdis "Postimees" ka üliõpilasi, kelle ideaalidesse ta vaenulikult suhtus, halvas valguses näidata.

---

1 "Postimees" nr. 23-35, 29. jaanuar-12. veebruar 19o5.

2 "Postimees" nr. 23, 29. jaanuar 19o5.

3 "Postimees" nr. 24, 31. jaanuar 19o5.

4 "Uudised" nr. 19, 8. märts 19o5.

"Postimehe" väljaastumised õppiva noorsoo, üliõpilaste ja haritlaste (siin peavad "Uudised" ilmselt silmas oma pooldajaid - A.R.) vastu sundisid "Uudiseid" hoiatama "Postimeest", et selline avaliku arvamuse mõjutamine võib esile kutsuda mustasajaliste jõukude tegevuse, nii nagu see juba on Venemaal. Seda enam, et ka sakslased sellisele võimalusele mõtlevad.[1]

Kodanlus mõtles aga ainult oma huvide kaitsmisele. Tallinna linnavolikogu valimiste eel mõistsid eesti kodanlased hukka sakslasi, osutades nende kitsale baasile. "Uudised" näitasid, et mõni aeg pärast võimu saamist oma kätte hakkasid eesti kodanlased Tallinna linnavalitsuses ja volikogus samasugust klassipoliitikat ajama. "Uudised" heitsid linnavolinikele ette, et need oma võimalusi kasutades lähedasi toetajaid soojadele kohtadele panevad.[2]

Eesmärgiga lõdvendada riigis valitsevat pinevust avaldati 18. veebruaril tsaari manifest ja ukaas. "Postimees" hõiskas juba 19. veebruaril, et tsaari manifest tähendab ajaloolist sündmust - peatset parlamendi asutamist.[3] "Uudised" näitasid, et see on asjatu lootus. Põhiseadust muutmata (manifest kinnitas, et Põhiseadust ei muudeta) on Venemaal võimatu asutada seadusandliku võimuga parlamenti.[4] Isevalitsuse võim jääks piiramatuks.

Parlamendist rohkem ei räägitud ja edaspidi suu-

---

1 "Uudised" nr. 28, 8. aprill 1905.

2 "Uudised" nr. 26, 1. aprill 1905.

3 "Postimees" nr. 41, 19. veebruar 1905.

4 "Uudised" nr. 15, 22. veebruar 1905.

nati tähelepanu õigusele esitada märgukirju. Rahvast kutsuti üles seda õigust kasutama ja oma arvamusi ning soove esitama.

"Postimees" tõi omad soovitused märgukirjade koostamiseks ära juba 24. veebruaril, näidates, et peatähelepanu tuleb suunata hariduse ja kultuuri küsimustele, kohaliku omavalitsuse täiustamisele, kirikuelu parandamisele ja ühistegevuse laiendamisele.[1]

"Uudised" vaikisid üle kahe nädala ja alles 4. märtsil avaldasid oma arvamuse selle küsimuses. "Põhjalikke uuendusi ei võeta mitte iga aasta ette, sellepärast tarvitage kõik praegust pilku!"[2]

"Uudised" soovitasid nõuda kõigepealt sõna-, trüki-, koosoleku- ja ühinemisvabadust ning isikupuutumatust. Edasi tuli taotleda uuendusi omavalitsuses, rahvahariduse korralduses ja maakasutuses, nõuda tasuta arstiabi kindlustamist maal, tööliste elujärje parandamist jne. Nagu näeme, olid "Uudiste" soovitused palju ulatuslikumad ja sisaldasid ka selliseid poliitilisi nõudmisi, mida tsarism oli seni keeldunud rahuldamast.

Nii "Uudised" kui ka "Postimees" töötasid välja ja avaldasid oma märgukirjade projektid, mis hiljem valitsusele esitati. "Uudiste" 25. mail avaldatud märgukiri läks paljudes küsimustes tunduvalt kaugemale kui "Postimehe" märgukiri.[3]

---

[1] "Postimees" nr. 45, 24. veebruar 1905.

[2] "Uudised" nr. 18, 4. märts 1905.

[3] "Uudised" nr. 41, 25. mai 1905.

Selles esitatud nõudmised olid üldiselt vastavuses töötava rahva huvide ja eesmärkidega sellel perioodil. Märgukirja koostamisel pidasid "Uudised" vajalikuks nõuda muudatusi kõigepealt kõrgema riigivõimu organisatsioonis, sest ilma selleta on võimatu teostada uuendusi kubermangudes.[1]

"Uudised" nõudsid riigikorra demokratiseerimist: riigi volikogu asutamist, üldise valimisõiguse ja kodanikuvabaduste kehtestamist, rahvale seadusandliku initsiatiivi andmist ja kõigi rahvuste ning kodanike võrdsustamist.

Väga tähtsaks peeti Eestimaa kubermangu ja Liivimaa kubermangu eestlastega asustatud osa ühendamist ühtseks administratiivseks ühikuks ning seal uue kolmeastmelise omavalitsuse kehtestamist (kõikseisuslik vald ja linna omavalitsus - maakonna omavalitsus - maakonna omavalitsus).

Edasi aga nõutakse eestlastele ja ühtlasi ka kõigile Venemaa rahvastele autonoomiat: "Üksikutele rahvastele ja riigi osadele, kui rahvas tarvilise arvab olevat, üleüldise maa-omavalitsuse (областная автономия) sisseseadmiseks õigus anda." Selline omavalitsus pidi saama suured õigused oma tegevuses, "ilma et riigivalitsusel õigus oleks ennast maa-osa omavalitsuse sisemise elu ja tegevuse sisse segada, peale üleüldise järelevaatamise, et riigi põhjusseadusi ei rikutaks".

Nagu näeme, rakendas P.Speek föderalismi põhimõtet ka riikliku korralduse juures, teotledes laiaulatuslikku autonoomiat kõigile rahvastele Venemaa piirides. See oli esialgu

[1] "Uudised" nr. 37, 13. mai 1905.

muidugi teostamatu, eriti rahulikul teel, sest oleks tähendanud isevalitsusliku riigi hävimist.

Edasi nõuti maksude reformimist (progressiivse maksu alla panna sissetulekud alates 500. rublast aastas), kiriku lahutamist riigist, seisuste ja seisuslike eesõiguste kaotamist, koolireformi (kool allutada kohalikule omavalitsusele, õppekeeleks eesti keel, koolikohustus 6 aastat) jne.

Reas punktides nõuti tööliste olukorra parandamist: kehtestada 8-tunniline tööpäev, fikseerida palga alammäär jne. Talurahva olukorra parandamiseks peeti vajalikuks kroonu- ja kirikumõisate maade kohest maata talupoegadele kasutamiseks andmist ning rendikũsimuste korraldamist. Maaküsimuse lõplik lahendamine rahva huvides pidi jääma loodetava autonoomse valitsuse ülesandeks.

Puudusena märgukirjas tuleb märkida seda, et parunite maavalduse küsimust üldse ei puudutatud, ning jäeti see lahendamiseks tulevikus. "Uudiste" märgukiri püstitas terve rea demokraatlikke nõudmisi, põhjendas uuenduste vajalikkust. Kuid samaaegselt, n.ö. kõrvalmõjuna, külvas inimestesse lootusi reformidele.

"Postimees" avaldas oma märgukirja projekti aprillis.[1] Nagu juba märgitud, jäi "Postimehe" märgukiri "Uudiste" omast mitmes osas maha. Kui "Uudised" paigutasid esikohale nõudmised muudatustest riiklikus korralduses, kodanikuvabaduste andmisest jne., siis "Postimehe" märgukirjas olid esikohal rahvahariduse küsimused. Tõsi, ka "Postimees" nõudis kodani-

[1] "Postimees" nr. 86-88, 16. aprill-21. aprill 1905.

kuvabadusi, demokraatlikku valimiskorda ja rahvale osavõtu võimaldamist seadusandlusest, kuid need punktid olid märgukirja lõpus ära toodud kui revolutsiooni päevil sellele dokumendile demokraatliku ilme andmiseks vajalik lisa.

"Postimehe" märgukirja käsitledes märkisid "Uudised", et kuigi see märgukiri näiliselt kajastab kogu rahva huve, on ta koostatud põhiliselt kodanluse huve silmas pidades.[1] "Postimehe" märgukirja arutluskoosolekul, millest ka "Uudiste" ja "Oleviku" esindajad osa võtsid, olevat viimaste mõjutusel märgukirjas tehtud mõningaid muudatusi ja täiendusi (näiteks kohaliku omavalitsuse süsteemis jäeti ära kihelkonnakonvent kui vahelüli maakonna ja valla vahel - võitluses parunite vastu "Uudiste" poolt ammu püstitatud nõudmine), kuid märgukirja iseloom üldiselt muutunud ei olevat.

"Postimees" rääkis alati palju hariduse ja kultuuri edendamise vajadusest, pidas seda isegi ühiskonna arenemise aluseks, oma märgukirjas aga esitas rahvahariduse osas sellised nõudmised, mis "Uudiste" poolt terava kriitika esile kutsusid.

Nimelt nõudis "Postimees" koolikohustuse kehtestamist ainult vallakooli ulatuses (3 aastat), "Uudised" aga kogu rahvakooli ulatuses (6 aastat). "Postimees" põhjendas lühema koolikohustuse vajadust sellega, et vaesemal rahval puuduvad võimalused lapsi kuus aastat koolis hoida.[2] "Uudiste" arvates tahtis "Postimees" lihtsalt kindlustada peremeestele

---

[1] "Uudised" nr. 38, 17. mai 1905.

[2] "Postimees" nr. 115, 28. mai 1905.

kooliealiste odavat tööjõudu. Ka ei olnud "Uudised" rahul sellega, et "Postimees" koolides kiriku mõju piiramise vastu oli ja usuõpetust fakultatiivseks aineks ei tahtnud muuta.

Poleemika koolikũsimuste ũle jätkus veel hiljem, kui "Postimees" avaldas rahvakooli uue korralduse eelnõu. Koolikorralduse parandamiseks ettenähtud abinõud olid "Uudiste" arvates kavandatud selliste tingimuste loomiseks, kus "valitsuse-ametnikkude politika asemele asub siin koolidesse rahvuslaste partei-politika."[1]

Koolitamise eesmärgiks olevat seatud mitte teadus, vaid "Postimehe" ideede levitamine ja "noorsoo kasvatamine Eesti rahva vaimus..."[2] Seega siis ei midagi muud kui kodanlusele kuulekate tööliste ettevalmistamine. Seda arvasid ka "Uudised", mõistes hukka "Postimehe" ringkondade kavatsuse muuta kool oma poliitika tööriistaks.

Teiseks valusaks kũsimuseks oli kohalike omavalitsusasutuste valimine. "Postimees" oli siin põhimõtteliselt ũldise valimisõiguse poolt, pidas aga selle rakendamist otstarbekaks alles siis, "kui kõigile maa elanikkudele kohustus maa-maksude kandmisest osavõtmiseks peale pannakse".[3]

Juulis, viidates ühele J.Tõnissoni sõnavõtule, "Uudised" näitasid, et "Postimehe" sellise seisukoha põhjuseks valimisõiguse kũsimuses oli hirm tööliste ees, kes ũldise valimisõiguse korral võivad võimu omavalitsuses enda kätte saa-

---

[1] "Uudised" nr. 55, 19. juuli 19o5.

[2] Sealsamas.

[3] "Postimees" nr. 88, 21. aprill 19o5.

da ja siis kodanlust maksudega kitsendada.[1]

"Postimehel" oli ka eraldi punktina esitatud nõudmine, et iga kodanik maksaks oma sissetulekutelt progressiivset maksu. "Uudised" nimetasid "Postimehe" nõudmist tagurlikuks ning näitasid, et vaestele oleks see suureks koormaks.[2]

Maapidamise osas nõudis "Postimehe" märgukiri, et maa ei tohi olla nende käes, kes maaharimisega otseselt seotud ei ole. "Postimees" astus välja väikemaapidamise kaitseks ja nõudis kroonu- ja kirikumõisate maade jagamist väikepõllupidajatele päriseks. Selles osas "Uudistel" etteheiteid ei olnud, välja arvatud vihje sellele, et "Postimees" mõisate osas on unustanud oma seisukoha - maa maaharijatele.[3] Kuid eks jätnud "Uudised" ka ise mõisate osas oma arvamuse avaldamata.

Küll aga rõhutati "Uudistes" põhjendatult seda, et "Postimees" töölisi ühegi sõnaga ei meenuta, põllutöölistele aga nõuab ainult riiklikku kindlustust vanaduse, töövõimetuse ja õnnetuse korral.

"Postimehe" märgukiri oli mõeldud töörahva meelitamiseks reformide teele, kusjuures kodanlus oma huvid esirinda seadis. "Postimees" propageeris oma märgukirja kui kõige ajakohasemat, ühtlasi "Uudiste" märgukirja kahtluse alla seades: "Kahtlemata leidub sääl asjakohaseid nõudmisi

---

1 "Uudised" nr. 53, 12. juuli 1905.

2 "Uudised" nr. 39, 2o. mai 1905.

3 "Uudised" nr. 4o, 24. mai 1905.

ja nende põhjendusi, kuna aga teist osa praegu kuidagi sündsaks pidada ei saa; nende hulgas ei puudu ka sarnased, mille teokstegemise võimalus isegi kaugel tulevikus küsitav on."[1]

Nagu märgitud, ei olnud ka "Uudised" "Postimehe" märgukirjast heal arvamusel. Nii märgukirja kui ka kogu "Postimehe" tegevust üldse püüdsid "Uudised" lugejatele näidata õiges valguses, paljastada kodanluse tagurlust.

Aprillis Moskvas toimunud edumeelsete ajakirjanike kongressist võtsid osa ka "Uudiste", "Oleviku", "Teataja" ja "Sakala" esindajad. "Uudised" andsid ülevaate kongressi tegevusest, kus aktuaalseid probleeme käsitleti demokraatlikult positsioonidelt lähtudes.[2] Seoses sellega, et J.Tõnisson sellele kongressile kutset ei saanud (ka siis, kui ise spetsiaalselt Moskvas käis), oli "Uudistel" võimalus veelkordselt rõhutada "Postimehe" ja tema toimetaja tagurlust.[3]

"Postimehe" tagurlikkust rõhutatakse ka viitega "St. Petersburger Zeitungile", kes olevat "Postimeest" kiitnud ja märkinud, et uuenduste osas olevat ta sakslastega peajoontes nõus.[4] Samas suunas mõjus J.Tõnissoni seostamine läti tagurliku lehe "Rigas Avise" toimetaja Weinbergiga, keda J.Tõnisson oli nimetanud Läti tublimaks toimetajaks, ja kes valitsusele saadetud märgukirjas trükivabaduse vastu

---

1 "Postimees" nr. 126, 13. juuni 1905.

2 "Uudised" nr. 34, 3. mai 1905.

3 "Uudised" nr. 37, 13. mai 1905.

4 "Uudised" nr. 42, 31. mai 1905.

olla välja astunud, kuna paljud seda kurjasti tarvitatavat ja rahvast rikkuvat.[1]

"Uudised" heitsid "Postimehele" ette kahepaiksust ja sihilikku järjekindlusetust avaldatud seisukohtades. Tõestuseks viidatakse "Postimehe" arvamustele üldiselt valimisõigusest, 8-tunnilisest tööpäevast jne. Omapäraseks näiteks oli juhtum raamatukaupmees Karlsoniga.

Karlson kirjastas ühe raamatu ja "Postimees" avaldas selle kohta väga kiitva retsensiooni. Kui aga "Uudistes" ilmus Karlsoni allkiri ühe protestikirja all, mis oli suunatud "Postimehe" vastu noorsoo laimamise pärast, avaldas "Postimees" eelpoolnimetatud raamatu kohta uue, väga halva retsensiooni, mis kahtlemata ei vastanud tegelikkusele.[2]

"Uudised" arvasid kokkuvõtlikult: "Leht, mis ühe küsimuse kohta täna nii, homme aga teisiti võib kirjutada, põhjusmõtteliselt ütleb ennast ühe asja poolt olema, tegelikult aga selle vastu seisab, see leht on kahepaikne ja tuulelipp, aga mitte tõsine jõud, millest lugu pidada tuleb.[3]

Juunis Tartus toimunud II Põllutöö kongressil ründas J.Tõnisson oma avakõnes neid, kes õhutavad rahvas iha parema järele, rahulolematust maksva olukorraga jne. Kunstliku ärevuse abil saavutatud rahulolematus ei lahendavat ühtegi probleemi. J.Tõnissoni retsept puudustest ülesaamiseks oli

---

1 "Uudised" nr. 51, 5. juuli 1905.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 52, 8. juuli 1905.

järgmine: "Mitte üleöölise mässu ehk revolutioni, vaid elupikkuse edumõtte kujunemise ehk evolutioni abil tahame meie maksva olukorra viletsustest ja raskustest üle saada.[1]

"Uudised" püüdsid "Postimehele" ja J.Tõnissonile tõestada, et evolutsiooni ja revolutsiooni vastandamine on mõtetu, et evolutsiooni ei või käsitleda kui abinõud viletsuse ja raskuste vastu võitlemisel.[2]

"Postimees" jäi siiski seisukohale, et evolutsioon ja revolutsioon on vastandid. Revolutsioon olevat "küpsuseta oleku" tundemärgiks. Ja küpsust ei tulevatki, sest pidevalt "astuvad rahva kõige alamast liigist uued hulgad välja. Need ühiselulised koolitamata ollused toovad muidugi küpsuseta, mässulist laadi põhjusjooni kaasa..."[3] Ja kuna "Postimehe" arvates "ühiseluliste" probleemide lahendamisel võisid kaasa rääkida ainult "küpsed ollused", siis tuli revolutsiooni, mida pooldasid "küpsuseta ollused", lugeda vastunäidustatuks, üldist arengut takistavaks.

Kongressil tuli ka põllutöölistele ühinemis- ja streigivabaduse nõudmise küsimus arutusele. Nagu varem tööliste ühinemisvabadust käsitledes, nii arvas J.Tõnisson ka siin, et streigivabadus sisaldub ühinemisvabaduses. On ilmne, et J.Tõnisson püüdis sellise formuleeringuga streigi kui tööliste võitlusvormi tähtsust ja võimalusi piirata.

---

1 "Uudised" nr. 45, 14.juuni 1905.

2 "Uudised" nr. 46, 17. juuni 1905.

3 "Postimees" nr. 136, 25. juuni 1905.

P.Speek, kes kongressist osa võttis, näitas oma sõnavõtus, et need on kaks erineva sisuga mõistet, mida ei saa ühendada. Ühinemisvabadus saab olla ainult streigi eeltingimuseks, kuid ei sisalda streigivabadust. Seega on vaja taotleda põllutöölistele eraldi streigivabadust.[1] J.Tõnisson nõustus lõpuks sellega, et nendel mõistetel on vahe, kuid edasi tõstatas juba küsimuse, et "kas meie põllutöö kasude seisukohalt võiks põllutöölistele streigi-vabadust "anda", ja jõuab otsusele, et ei või".[2] Siin on selge, et J.Tõnisson kaitses mitte põllutööliste, vaid tööandjate , s.o. rikaste peremeeste kasusid. Tema eestvedamisel kongress hääletaski põllutöölistele streigivabaduse andmise vastu.

Nagu juba näha, ei saanud "Uudised" selle kongressiga rahule jääda. J.Tõnissoni kõne kohta märgiti põhjendatult, et selles kõlasid balti sakslastele omased noodid.[3] J.Tõnissonile heideti ka seda ette, et ta ajas nurja P.Speegi ettepaneku saata valitsusele telegramm nõudmisega viivitamatult kokku kutsuda Asutav kogu.[4]

Teravalt rahvusliku kodanluse vastu meelestatud "Uudised" avaldasid materjale, mis paljastasid kodanluse klassipoliitikat ja omakasupüüdlikust mitmesugustes vormides.

Nii avaldati teade Tallinnast, kus volikogu andis Tallinna metallivabrikule naeruväärselt odava hinnaga rendile suure maatüki. Seejuures tehti veel tingimuseks, et vabrik

---

1 "Uudised" nr. 53, 12. juuli 1905.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 51, 5. juuli 1905.

4 "Uudised" nr. 47, 21. juuni 1905.

sinna tööliste kasarmuid ehitada ei tohi, kuna siis saaksid kahju ümberkaudsed majaomanikud.[1]

Tartus võttis linnavalitsus kaua aega talupoegadelt ebaseaduslikku turumaksu. "Uudiste" arvates ei teinud linnaisad sellele ülekohtule lõppu sellepärast, et nad sellest kasu said.[2] Veel tehakse juttu ühest Tartu majaomanikust, kes oma maju põletades ja kindlustuspreemiaid saades rikkaks on läinud.[3] Miks võimud sellisele ärile lõppu ei tee? Miks ei kindlustata isiklikku omandit, mille väärtus on alla looo. rubla? Tulekahju korral sellise põletaja majas jäävad vaesed üürnikud puupaljaks.

Rasvase kirjaga trükkisid "Uudised" ära teate, et Tallinna volikogu lükkas tagasi linnavalitsuse ettepaneku "puudust kannatava töörahva nälga kolmesaja rublaga kustutada..."[4] Kas see pole ülim ükskõiksus kaaskodanike vastu, eriti veel, kui jutt on sellisest tühisest summast?

Selliseid materjale avaldasid "Uudised" täiesti sihipäraselt kodanluse tõelise olemuse paljastamiseks ja tema poliitilise reputatsiooni vääramiseks.

"Uudised" heitsid "Postimehele" ette, et ta püüab kodanluse poliitika puudujääke n.n. "oludega" õigustada ja rahva huvidele mittevastavaid seisukohti põhjendada. "Meie naaber "Postimees" kärtsutab "oludega" Rüitli uulitsas, nii et tolmupilved keerlevad."[5]

---

1 "Uudised" nr. 7o, 9. september 19o5.

2 "Uudised" nr. 55, 19. juuli 19o5.

3 "Uudised" nr. 56, 22. juuli 19o5.

4 "Uudised" nr. 68, 2. september 19o5.

5 "Uudised" nr. 76, 3o. september 19o5.

Tegelikust elust võetud näiteks oli see, et "tema olla küll 8-tunnilise tööpäeva poolt, aga tegelikult nõuda 9-lo tunnilist tööpäeva, sest meie olud ei lubada praegu 8-t. tööpäeva maksma panna".[1] Sellist lähenemist aktuaalsetele küsimustele oli "Postimehe" praktikas rohkesti. "Uudistel" oli täielik alus väita, et "väga tumedad on niisugused ütelused: olud ei luba, olud nõuavad jne."

"Uudised" näitasid, et "olusid" oma huvides kasutades väitis "Postimees" end ajavat reaalpoliitikat, mis arvestab olemasolevaid võimalusi ning tingimusi. Need, kes tõsielu "olusid" ei arvesta, olevat unistajad, idealistid ja reaalpoliitikute töö lõhkujad.[2]

"Uudised" paljastasid "Postimehe" "reaalpoliitika" tõelise olemuse kui püüde maha vaikida klassivastuolusid ja klassivõitlust. "Uudised" kinnitasid kategooriliselt: "Klasside vahe, ühe klassi kasude kokkupõrkamine teise klassi kasudega ja sellest tekkiv klassi-võitlus on olemas."[3]

See oli vajalik vastulöök "Postimehe" püüetele kujutada rahvast ühtsena, kelle ühiste huvide eest ta välja astub ja keda ta esindab. "Uudised" osutasid praktilisele elule, mis kinnitab "Postimehe" pretensioonide alusetust. "Uudised" nimetasid "Postimehe" "reaalpoliitikat" poliitiliseks kelmuseks.[4]

---

1 "Uudised" nr. 76, 3o. september 19o5.

2 "Uudised" nr. 77, 4. oktoober 19o5.

3 "Uudised" nr. 77, 4. oktoober 19o5.

4 Sealsamas.

"Postimehe" seisukohad ja ideaalid tulid eriti hästi ilmsiks sõnavõtus P.Speegi osavõtul kavandatud Eesti põllutööliste kongressi kohta. "Postimees" andis mõista, et kongress peaks olema suunatud põhiliselt haridus- ja kultuurküsimuste lahendamisele. Kongressi saatus olenevat sellest, kelle mõju alla ta langeb. Kui etteotsa saavad mehed, kes mitte kodanliku rahvusluse positsioonidel ei asu, vaid tööliste klassivõitluse huvidest lähtuvad, siis võib kongress teha ainult halba. Sellepärast "Postimees" küsiski: "Kas ei ole võimalik Eesti tööliste liikumist kui hariduslist voolu rahvuslisele alusele juhtida?"[1]

Töörahva liikumist käsitledes "Postimees" märkis: "Iseäranis tuleb just nendel, kes rahvuslisel alusel seisavad, töölisliikumist tähele panna, sest kui see Lääne-Europa rahvusvahelise rahvavõimu - erakonna ehk sotsialdemokratia rööbastesse kaldub, siis on uuelt voolult just rahvuslisele mõttele kõige ägedamat pealekäimist oodata."[2] Kodanlikku rahvuslust propageerides püüdis "Postimees" igati halvustada ja kahtluse alla seada sotsiaaldemokraatia ideid ja töölisliikumise eesmärke.

"Uudised" näitasid, et "Postimees" sellel eesmärgil seab halvaks eeskujuks Lääne-Euroopa maade töölisi, kes ei hoolivat oma maast, rahvast, rahvusest ja isamaalusest (s.o. kodanlikust rahvuslusest), kes on oma eesmärgiks seadnud

---

1 "Uudised" nr. 78, 7. oktoober 1905.

2 Sealsamas.

kapitali hävitamise, ning kõige selle tulemusel suurde viletsusse sattunud. Ühendriikides ja Inglismaal olevat asi vastupidi: seal on töölised rahvuslased ja seetõttu saavutanud suuri õigusi ning hiilgava elujärje.[1]

"Uudised" tõrjusid "Postimehe" väited tagasi, selgitades, et Lääne-Euroopa töölised oma võitluses just rahva huve silmas peavad. Just rahva huvides nõuavad nad kapitali kui kogu rahva töö tulemuse hävitamist, s.o. ühiskonnastamist. Mis isamaalusse (s.o. patriotismi) puutub, siis tööliste isamaalus lihtsalt ei ole niisugune nagu rahvuslaste-kodanlaste isamaalus. Tööliste isamaalus seab eesmärgiks võidelda kõigi inimeste huvide eest, kodanluse isamaalus -- kaitsta oma klassi huve.[2] Ühendriikide ja Inglismaa tööliste eeskujuks seadmist pidasid "Uudised" samuti põhjendamatuks ("Postimees" ei tunne olusid!), sest seal areneb samasugune tööliste võitlus nagu Lääne-Euroopaski.

Pärast tsaari 17. oktoobri manifesti saabunud n.n. "vabaduse päevadel" kaldus töölisliikumise tõusust hirmunud rahvuslik kodanlus üha rohkem paremale ning püüdis kõigiti revolutsiooni arengut takistada. "Uudised" teatasid, et samal ajal, kui rahvas ülikooli aulas arutas võimalusi verevalamiste vältimiseks, laskis linnavolikogu välja panna teadaanded, milledes sisuliselt lubati kasutada relvi "lõhkujate" vastu.[3]

---

[1] "Uudised" nr. 79, 11. oktoober 1905.

[2] Sealsamas.

[3] "Uudised" nr. 82, 25. oktoober 1905.

Tartu volikogu tegevust hukka mõistes avaldasid "Uudised" otsekui võrdluseks kiitva hinnangu Tallinna volikogu erakorralise koosoleku otsused, milles mõisteti hukka 16. oktoobri veretöö, nõuti süüdlaste karistamist, katkestati politsei finantseerimine ja eraldati kannatanute perekondadele abiandmiseks suurem summa raha.[1]

Nende otsuste tõelist väärtust "Uudised" siis kohe ei mõistnud. "Näiliselt volikogu otsekui astus välja töölis-te kaitseks, kuid tegelikult osutas ta teene isevalitsusele".[2] Kui volikogu ka hiljem veel mõningad otsused töörahva huvides vastu võttis, siis "Uudised" näitasid, et volikogu teatud kaasaminek revolutsiooniga oli sunnitud, et selle põhjuseks oli hirm töölisliikumise ees.[3] Oma vanadest vaadetest ei olevat volikogu sugugi loobunud.

28. oktoobril ilmus "Uudistes" Ed.Vilde artikkel "Kodanlus, proletariaat ja revolutsioon".[4] Ed.Vilde näitas, et esimestest oktoobristreikidest hirmunud kodanlus hakkab ennast koguma ja revolutsiooni vastu aktiivsemalt välja astuma, töörahva peale "politseid ja sõjavägе ässitama, nende vastu riigivalitsust surumise-töösse manguma".

Autor näitas põhiliselt Tartut silmas pidades, et sellal kui ärilist kahju saanud väikekodanlus ainult sõimuga piirdub, peamiselt sakslastest koosnev suurkodanlus revolutsiooni lämmatamiseks teid otsib.

---

1 "Uudised" nr. 82, 25. oktoober 1905.

2 H.Moosberg, 1905.-1907.a. revolutsioon Eestis, lk. 77.

3 "Uudised" nr. 94, 6. detsember 1905.

4 E.Vilde, Kodanlus, proletariaat ja revolutsioon, "Uudised" nr. 80, 28. oktoober 1905.

Ed.Vilde tõi oma artiklis ära ühe "Nordlivländische Zeitungis" avaldatud üleskutse, milles kõiki riigitruid kodanikke, rahvuse pæale vaatamata, üles kutsuti "mässajate" vastu välja astuma ja valitsust tema kontrrevolutsioonilises tegevuses toetama. Eesmärgiks seati ilmselt balti sakslaste otsustava mõju taastamine.

Eesti rahvuslik kodanlus eesotsas "Postimehega" jätkas Ed.Vilde hinnangu kohaselt oma katseid töölisi kodanluse mõjule allutada, kasutades selleks kulunud ideed "ühistest huvidest", töölisi "mässuliste" sotsiaaldemokraatide eest hoiatades jne.

Autor näitas, et kodanlus põhjusega kardab oma tuleviku pärast: "Sest kui meie maa töölised linnas ja maal ühise programmiga sotsiaaldemokraatliseks tööliste-parteiks kokku asuvad, siis sulavad meie kodanlased oma särjesapist Eesti - -Eesti - hiilgusega ja kõige oma kirikliku - natsionalistlise tagurlusega tillukeseks salgakeseks kokku, kes rahva määratuma enamuse kulul enam juhtivat osa ei suuda mängida - "Eesti aristokraatia oleks mokas"!

Ed.Vilde väljendas veendumust, et ainult sotsiaaldemokraatia võib edukalt kaitsta tööliste huve, ning pöördus Eesti töötava rahva poole: "Kodumaa töölised, astuge võitluses kapitali vägivalla vastu radadele, mida töörahvad terves ilmas õigeks on tunnistanud..." Ta lõpetas artikli loosungiga: "Kõigi maade proletaarlased, ühinege!"

Pärast 17. oktoobri manifesti püüdis eesti rahvuslik kodanlus igati pidurdada revolutsiooni arengut, sest nägi

selles juba ülitõsist ohtu oma positsioonidele. Eriti aktiivne oli "Postimehe" toimetaja J.Tõnisson.

Kui manifest teatavaks sai, otsustas J.Tõnisson oma pooldajatega kuulutada kaks järgmist päeva rahvuslikeks pidupäevadeks.[1] 19. oktoobril organiseeris ta truualamliku rongkäigu, millega taheti tänada tsaari lubatud vabaduste eest. Ühtlasi püüdis ta ka töölisi oma lippude alla meelitada, kuid sai otsustava vastulöögi osaliseks.[2]

22. oktoobril ajas J.Tõnisson koos oma toetajatega sihilikult nurja töörahva koosoleku ülikooli aulas, mis veelgi kasvatas pahameelt tema vastu.[3] Samaaegselt toimus tema ja kogu eesti kodanluse lähenemine sakslastele, mille üheks avalduseks oli J.Tõnissoni osavõtt mustasajalisest "omakaitsest".[4]

"Postimehe" veergudel süüdistati tööliste koosolekutel kõnelejaid kihutuses lõhkumisele ja tapmisele.[5] P.Speeki süüdistati selles, et ta kutsuvat rahvast üles varandusi, maid ning vabrikuid jagama ja üle võtma.[6]

"Uudised" tõrjusid tagasi "Postimehe" süüdistused mässamises, rüüstamises ja vägivallas, selgitades, et sotsiaaldemokraadid on revolutsionäärid, revolutsioon aga ei ole

---

1 K.E.Sööt, Tartus oktoobripäevil 1905.,"1905.a. revolutsiooni päevilt", lk. 96.

2 "Uudised" nr. 82, 25. oktoober 1905.

3 Sealsamas.

4 M.Jürisson, 1905-1906 Punased aastad Eestis, lk. 156.

5 "Uudised" nr. 83, 28. oktoober 1905.

6 "Uudised" nr. 91, 25. november 1905.

mitte mäss ega rüüstamine, vaid plaanipärane võitlus vana korra vastu, kus eesmärgi saavutamiseks kasutatakse poliitilist streiki ja vana korra boikoteerimist, mis lõpptulemusena revolutsioonilise omavalitsuse sisseseadmise võimalikuks teeb.[1]

Oma mõju tõstmiseks otsustas eesti kodanlus eesotsas J.Tõnissoniga korraldada üleeestilise rahvaasemike kongressi. Kongressi pidid ametlikult korraldama neli Tartu eesti seltsi. "Uudised" märkisid, et kongress anti seltside korraldada sellepärast, et "Postimees", kelle reputatsioon viimasel ajal väga madalale olevat langenud, ei omaks organiseerijana vajalikku autoriteeti.[2] Seega siis peavad neli eesti seltsi "Postimehe" asemel eesti rahva nimel esinema.

Tegelikult püüdis vastasutatud kodanlik Eduerakond nende nelja seltsi abil näidata üritust rahva organisatsioonide taotlusena. Kongressi ettevalmistamist juhtis J.Tõnisson.

"Uudised" hoiatasid töölisi, et kongressil saab olema kodanlase ülekaal, kes siis ka oma huvides otsused teevad. Töölisi kutsutakse ainult selleks, et kongressile rahvaesinduse ilmet anda.[3] Seoses sellega kutsusid "Uudised" töölisi üles kongressi boikoteerima ning ühinema föderaliste partei -- ESDTÜ-ga.[4]

Nagu teada, "Uudiste" ennustus ei täitunud täpselt:

---

1 "Uudised" nr. 85, 4. november 19o5.

2 "Uudised" nr. 86, 8. november 19o5.

3 "Uudised" nr. 88, 15. november 19o5.

4 "Uudised" nr. 88, 15. november 19o5; nr. 9o, 22. november 19o5.

kongress lõhenes ja võeti vastu kahed otsused. "Uudised" liitusid Aulakoosoleku otsustega ning avaldasid need oma veergudel.

Kuidas "Uudised" nende otsuste eest tulevikus seisnud oleksid, on raske öelda. Tsarism alustas revolutsioonile pealetungi, ning varsti pidid ka "Uudised" lõpetama ilmimise.

"Bürgermusse" saalis vastuvõetud otsustes olid küll sees demokraatlikud nõudmised, kuid üldiselt olid nad kantud 17. oktoobri manifesti vaimust, s.t. olid suunatud rahva rahustamisele.

Kodanlus püüdis "Postimehe" veergudel tõestada, et saadikute enamus J.Tõnissonile järgnes. Lõhenemisest hoolimata käsitles "Postimees" "Bürgermusse" koosolekut ülemaalise rahvaasemike esindusena, seal vastuvõetud otsuseid aga kui kogu rahva tahte väljendust.

Et tõestada lugejatele kodanluse plaanide läbikukkumist ja tabada teda valelt, alustasid "Uudised" 9. detsembril aulakoosolekust osavõtnud rahvaasemike nimekirja avaldamist.[1] Järgnevate sündmuste keerises ei saadud seda lõpule viia, kuid ei ole kahtlust selles, et rahvaasemike enamus aulakoosolekust osa võttis.

---

[1] "Uudised" nr. 95, 9. detsember 1905.

3. "Uudiste" töölisliikumist lõhestav tegevus revolutsiooni haripunktil

P.Speek oli juba enne "Uudiste" asutamist omaks võtnud mõningad sotsiaaldemokraatide vaated, marksismi mõistmiseni aga ei jõudnud ta kunagi.

H.Pöögelmann iseloomustas P.Speegi vaateid järgmiselt: "Kõigepealt ja põhiliselt lahutas teda marksistlikust sotsiaaldemokraatiast rahvuslus, mis kogu ta ideedetervikus põhilist osa mängis. Siit väljudes ei suutnud ta tõeliselt tööliste klassivõitluse ideedesse tungida, jäädes ka 1905.a. revolutsioonis täielikult väikekodanliseks revolutsionääriks..."[1]

P.Speek märkis hiljem ka ise: "Nii oli rahvuse küsimus ülepeasematu kuristik minu ja marksistide vahel."[2] Ta ei tahtnud mingil tingimusel nõustuda "Kommunistliku partei manifestis" esitatud seisukohaga, et töölistel ei ole kapitalistlikus ühiskonnas isamaad. P.Speek kinnitas kategooriliselt, et "töölistel on isamaa ja et neil peab olema isamaaline või rahvusline hingeelu-tundmus ja politika."[3]

Samuti ei olnud P.Speek rahul "puhastverd marksistide" seisukohaga rahvuste enesemääramise õiguse küsimuses ja süüdistas neid selles, et nad toetavad rahvuste õigust enesemääramisele "ainult põhimõtteliselt..."[4]

---

[1] H.Pöögelmann, Enamlus ja vähemlus Eestis 1905.a., lk. 35.

[2] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 14.

[3] Sealsamas, lk. 11.

[4] Sealsamas, lk. 13-14.

Oma seisukohad rahvusküsimuses vormistas P.Speek programmis, mida ta esmakordselt olevat tutvustanud Pihkvas 19o1. aatal.[1] Ta nõudis Eestile autonoomiat Venemaa autonoomsete riikide föderatsioonis.[2]

Samaaegselt pidas P.Speek vajalikuks, et eesti töölistel oleks oma partei ja oma taktika.[3] Seda vajadust põhjendas ta sellega, et Eestis kannatab proletariaat ka rahvusliku rõhumise all, mida Venemaal ei ole. Seega rakendas P.Speek föderalismi printsiipi nii riiklikus kui ka parteilises korralduses, mis oli ka põhjuseks tema ja ta mõttekaaslaste vastuoludele VSDTP-ga.

Rahvusliku sotsiaaldemokraatliku partei loomisele mõtles P.Speek pikemat aega, püüdes ühtlasi "marksiste Eestis... mõjutada rahvuse küsimuses, kuid ei jaksanud, peale mõne vähese, nagu G.Ast, Ruga j.t."[4] P.Speek, G.Ast ja K.Ruga moodustasid föderalistide juhtiva triumviraadi.[5]

Nemad kolmekesi alustasidki P.Speegi plaani teosta-

---

[1] KMKO, f.198, M 1 : 1o[a], P.Speegi kiri Alma Ostra-Oinasele, 22.dets. 1932, lk.1.

[2] Sealsamas.

[3] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 3o.

[4] Sealsamas.

[5] Ast, Gottlieb (18II 1874 - 15.XII 1919), õppis aastail 19o2-19o6 õigusteadust Tartu Ülikoolis. Varem võttis osa M.Martna s.-d. ringi tegevusest. Tutvunud P.Speegiga, aitas tal asutada "Uudiseid". 19o5. aasta revolutsiooni päevil organiseeris koos K.Rugaga põrandaalust tegevust noorsoo hulgas. Oli väga aktiivne kõnemees. 19o6. aastal emigreerus, tagasi tuli pärast I Maailmasõja lõppu.
Ruga, Karl - Tartu veterinaaria instituudi üliõpilane, suri 19o5. aastal

mist. 19o4. aasta lõpul organiseeriti Tartus esimene föderalistide illegaalne organisatsioon, kus oli umbes 25-3o liiget.[1] 19o5. aasta alguses olevat loodud maata talupoegadest, sulastest ja mõisa moonakatest koosnevad organisatsioonid Tartu-, Võru- ja Viljandimaal.[2]

Need organisatsioonid ei olnud veel partei. Selle asutamiseks kutsuti 19o5. aasta mais kokku konverents, millest peale P.Speegi pooldajate võttis osa ka rida VSDTP liikmeid. Kui ilmnes föderalistliku positsiooni pooldajate ülekaal, VSDTP liikmed lahkusid. Partei jäi asutamata.[3]

P.Speek oma lähemate mõttekaaslastega jätkas pooldajate värbamist. P.Speegi aktiivsel osavõtul korraldati Vana-Karistes maata talupoegade ja põllutööliste koosolek, kus arutati nende olukorda ja võimalusi selle parandamiseks.[4] Otsustati korraldada üle-eestiline põllutööliste kongress, kus nende vajadused ja soovid arutusele tuleksid.

Ilmselt püüdis P.Speek järsult suurendada oma mõju vaesema maarahva hulgas ning teda kaasa tõmmata oma poliitilisele suunale. Novembris "Uudised" teatasid, et põllutööliste kongressi asemel tuleks kokku kutsuda üldine tööliste kongress, mis täielikult parteilisel alusel seisaks.[5] Nii et P.Speek tahtis föderalistide ideoloogilisele mõjule allutada kõiki maa- ja linnatöölisi.

---

1 KMKO, f.198, M 1 : 9, Dr. A.Speegi kirjutatud seletus kohta, lk. 7.

2 KMKO, f.198, M 1 : 1o[a], P.Speegi kiri Alma Ostra-Oinasele, 22. dets. 1932, lk. 4.

3 Punased aastad I, lk. 42.

4 "Uudised" nr. 75, 27. september 19o5.

5 "Uudised" nr. 9o, 22. november 19o5.

Alles 19o5. aasta augustis toimunud nõupidamisel otsustati asutada Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Ühisus. Valiti ka Keskkomitee.[1] Praktiliselt oli see aga ainult organiseeriv keskus. Kuni oktoobrini tegutses ESDTÜ illegaalselt, partei rajamisest teatati avalikult alles 4. novembril.

"Uudistes" kirjutati, et leht püüab sotsiaaldemokraatliku partei programmile tuginedes revolutsioonilise proletariaadi häälekandjaks olla, "proletariadile tema revolutsioonilises võitluses juhatust anda..."[2] Sealsamas teatati, et tahetakse kaitsta tööliste huve tööandjate vastu, talurentnike ja -omanike huve suurmaapidajate vastu, väikeettevõtjate huve suurkapitali vastu jne., "ühe sõnaga töö kaitset kapitali vastu ja selles sihis tekkivat võitlust igasuguse võgivaldse ülivõimu vastu oma lipukirjaks pidades..."[3]

Nagu näeme, võtsid ennast revolutsioonilise proletariaadi häälekandjaks kuulutanud "Uudised" oma kaitse alla ka väikekodanluse, asudes seega väikekodanluse positsioonidele. See annab tunnistust eesti föderalistide liikumise väikekodanlikust iseloomust.

Samas numbris avaldati ka juhend, kuidas organiseerida ESDTÜ osakondi. "Uudised" rõhutasid, et alles nüüd on avanenud töölistel võimalus poliitiliselt ühineda. Seda võimalust peavad nad kiiresti kasutama ja astuma ESDTÜ-sse, "sest ainult erakond see võib töölisi lõplikule võidule, s.o. demokratlise vabariigi kaudu sotsialistlise korra juur-

---

[1] H.-A. Leblin, Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis, lk. 4o.

[2] "Uudised" nr. 85, 4. november 19o5.

[3] Sealsamas.

de viia, ainult selle erakonna lipu all võib revolutsioniline proletariat täieliku klassivõitluse põhjal vägevaks võimuks ühineda."[1]

ESDTÜ liikmeks vastuvõtmine ja osakondade loomine oli tehtud äärmiselt lihtsaks. "Üleüldistes joontes öelda, toimetakse asja nii, nagu hariliku seltsi asutamise juures." Piisas sellest, kui mõni asjahuviline koosoleku kokku kutsus, kohalolijatele ESDTÜ programmi ja taktikat tutvustas ning siis liikmeid vastu võtma hakkas. Kes andis allkirja, et partei programmi ja taktika omaks võtab, seda loeti partei liikmeks.

Seega võis ESDTÜ-sse astuda igaüks, kes tahtis. "Isegi kõige närusemat laulu- ja mänguseltsi, rääkimata karskusseltsist, ei klopsitud Eestis kunagi selkombel turutrummiga kokku..."[2]

ESDTÜ-sse astus käsitöölisi, vürtspoodnikke, talurentnikke, haritlasi, töölisi, maata talupoegi jne. Tartus, kus sellal mitmesugustes ettevõtetes oli 6oo töölist, kuulus VSDTÜ-sse 17oo liiget. Föderalistidel oli kõige suurem edu just väikekodanluse hulgas. Proletaarsest võitlusorganisatsioonist oli siin võimatu rääkida.

Milles pidi seisnema ESDTÜ osakonna tegevus? "Ta asutab kõnepidajate ja kihutajate kogu, paneb kõneõhtuid toime, asutab raamatukogu ja kui osakond suur on, siis paneb ka osakonna ja ajalehe käima..."[3] Nagu näeme, jäid ideoloogilise ja poliitilise selgitustöö ülesanded määratlemata.

---

[1] "Uudised" nr. 85, 4. november 19o5.

[2] H.Pöögelmann, Enamlus ja vähemlus Eestis 19o5.a. lk. 43.

[3] "Uudised" nr. 85, 4. november 19o5.

Kohalikud osakonnad pidid järgnevalt üle-eestilisel kongressil ühinema ülemaaliseks keskühisuseks - ESDTÜ-ks. Kongressi ülesandeks jäi programmi ja põhikirja vastuvõtmine.

Seal pidi ka lõpliku lahenduse leidma küsimus, millistel alustel ühineda teiste Venemaa sotsiaaldemokraatlike parteidega. Rõhutades, et tihe ühendus teiste parteidega vajalik on, ja jättes küsimuse näiliselt kongressi otsustada, hakkasid "Uudised" tegelikult kohe kaitsma föderalismi printsiipi Venemaa sotsiaaldemokraatliku partei ülesehituses.

8. novembril avaldati "Uudistes" Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Ühisuse programmi projekt.[1] Selle alguses märgiti, et dokument on kokku seatud "sotsialdemokratia juhtmõtete ja teiste s.-d. parteide põhjal ja kohalisi tingimisi tähele pannes..."

Programmi üldosas rõhutati, et kaasaegses ühiskonnas on kapitalistlik tootmisviis muutunud valitsevaks. Tootmine ja kaubandus on väikesearvulise jõuka kodanlaste klassi käes, proletariaat aga on sunnitud "oma töötjõudu palgatöö kujul kapitalistidele müima ja teistele seltskonna klassidele sissetulekut muretsema."

Vääramatuks tendentsiks on väiketootmise kadumine ja selle asendumine uuele tehnukale baseeruva suurtootmisega. Majanduslikust progressist saavad kasu ainult kapitalistid ja suurpõllumehed. Linna- ja maaproletariaat, käsitöölised ja väikepõllupidajad aga satuvad "praeguses seltskondlises korras veel enam kapitali võimu alla..."

---

[1] "Uudised" nr. 86, 8. november 1905.

Suureneb vahe arvuliselt kasvava proletariaadi ja kodanluse vahel, teravneb klassivõitlus. Kriisid ja tööpuudus süvendavad veelgi vastuolusid. Kõik see näitab, et eraomandus tootmisvahenditele ei vasta ühiskonna arenemise huvidele, et "kapitalistide klass majanduslise elu juhtimisel tarbetaks saab."

Edasi näidatakse, et tehnilise progressi tulemusel kasvavad tootmise kontsentratsioon ja töö ühiskonnastatuse aste. See loob eeldused sotsiaalseks revolutsiooniks, mille tulemusel kapitalism asendatakse sotsialismiga, ühiskonnastatakse tootmisvahendid ja minnakse üle plaanimajandusele. Sotsialism kaotab klassid ja igasuguse ekspluateerimise, kindlustab kõigile kodanikele materiaalse heaolu.

Sotsiaalse revolutsiooni teostajaks saab olla ainult töölisklass, sest kõik teised klassid on huvitatud eraomanduse ja kehtiva korra säilitamisest. Tööliste võitlus kapitalistliku ekspluateerimise vastu muutub poliitiliseks võitluseks, sest poliitiliste õigusteta ei saa võidelda oma majandusliku olukorra parandamise eest, poliitilist võimu riigis oma kätte võtmata ei saa ühiskonnastada tootmisvahendeid. Sotsiaaldemokraatlike parteide ülesanne on proletariaadile selgitada, "missugune ajalooline ülesanne tal ees seisab, ja et teda ta teel lõpliku eesmärgi poole jutida..."

Järgnevalt näidatakse, et Venemaal eksisteerivad kapitalismi tingimustes edasi paljud feodalismi jäänused, "mis töörahvast kapitalistide, mõisnikkude, riiklise korra ja ametnikkude orjaahelates hoiavad." Nendest suurimaks on isevalitsuslik riigikord.

"Niisama, nagu kõik teised Venemaa rahvad, ägab ka Eesti töörahvas kapitali ikke ja isevalitsuslise riigikorra vägivalla all ja sellepärast on Eesti Sotsialdemokratlise Tööliste Ühisuse ligemaks politikaliseks ülesandeks, nagu teistelgi Venemaa sotsialdemokratlistel tööliste parteidel, niisugust riigikorda täielikult kukutada ja tema asemele demokratlist ehk rahvalist vabariiki sisse seada..."

Vabariigi raames nõuti täielikku omavalitsust kõigile Venemaa rahvastele, demokraatlikke õigusi ja vabadusi, seisuste ja eesõiguste kaotamist, kiriku lahutamist riigist, alalise sõjaväe kaotamist, kõigi eri- ja erakorraliste kohtute kaotamist, koolikohustuse kehtestamist 16. eluaastani jne.

Tööliste olukorra parandamiseks nõuti 8.-tunnilise tööpäeva kehtestamist, palgaminimumi fikseerimist, riikliku toetuse sisseseadmist vanaduse ja töövõimetuse puhuks, tööliste poolt valitud esindajate rakendamist järelvalveks peremeeste poolt tööseadusandluse täitmise ja tööliste töö-ning elutingimuste üle jne.

Agraarküsimusele pühendatud osas märgiti, et suurkapitali pealetung laostab väikemaapidajaid ning ei lase maata inimestel paremale järjele jõuda. Maaküsimuse lahendamiseks nõuti kroonu- ja kirikumõisate maade andmist maata talupoegadele kasutamiseks, mõisate kätte läinud vallamaade tagastamist, kindlate maahindade määramist, renditingimuste paramdamist ja mõisate eesõiguste kaotamist.

Siinjuures rõhutati, et need nõudmised ei lahenda

lõplikult maaküsimust. See saab võimalikuks alles siis, kui eraomandus maale kadunud on, s.t. pärast sotsiaalset revolutsiooni.

ESDTÜ programmi põhiliseks eeskujuks oli VSDTP programm. Sealt olid üle võetud demokraatlikud nõudmised, mis moodustasid ESDTÜ programmi tugevama osa. Programmi puuduseks oli föderalismi printsiibi rakendamine riikliku korralduse osas, mis sellal sugugi ei vastanud proletariaadi huvidele, eriti seoses sama põhimõtte rakendamisega partei ülesehituses. Föderalistide rahvusküsimuse käsitlus oli natsionalistlik.[1] Programmis oli nõrk kapitalismi vastuolude analüüs ja proletariaadi klassiülesannete määratlemine. Ka maaküsimuses oleks kohe tulnud sisse võtta nõudmine mõisnike maavalduse kaotamisest.

Paralleelselt ESDTÜ rajamisega pöörasid föderalistid tähelepanu ka ametühingutele. "Uudised" näitasid, et proletariaadi võitlus jaguneb poliitiliseks ja majanduslikuks. Poliitilise võitluse eesmärgiks on võimu haaramine riigis, majandusliku võitluse eesmärgiks aga tööandjatelt majanduslike järeleandmiste saavutamine. Rõhutatakse, et mõlemad võitluse vormid on üksteisega tihedalt seotud, täiendavad üksteist, loovad üksteisele eeldusi uuteks võitudeks.

Sellepärast "sotsialdemokratlik tööliste partei kui politika partei, kelle programmis niihästi politikalised kui majanduslised nõudmised seisavad , toetab tööliste ameti-ühisusi, kui majanduslise võitluse organisatsionisid,

---

[1] A.Blumfeldt, Eesti föderalistide programmiliste ja organisatsiooniliste seisukohtade kriitika, "Töid NLKP ajaloo alalt" I, Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, vihik 109, lk. 10.

võitluses tööandjate vastu."[1]

Föderalistid ei pidanud parteid ametühingutest kõrgemaks ega pidanud vajalikuks ka viimase ideelist juhendamist partei poolt. Nad suhtusid parteisse ja ametühingutesse kui kahte paralleelselt tegutsevasse organisatsiooni.

Kuni 1905. aasta maini võtsid föderalistid osa VSDTP Tartu organisatsiooni tööst, siis aga eraldusid. P.Speek kirjutas hiljem, et ühise tegevuse eesmärgiks oli VSDTP liikmeid oma poole võita. Kui see ei õnnestunud (peale üksikute erandite), siis hakati valmistuma võitluseks, sest "meil oli juba kindel arvamine tekkinud, et Vene sotsialdemokradid on tulevikus meie peavastased ja vaenlased."[2]

Seega välistasid föderalistid juba enne otseste lahkhelide ilmnemist võimaluse kokkuleppeks ja koostööks.

15. novembril avaldasid "Uudised" grupi VSDTP Tartu organisatsiooni liikmete protestikirja, milles mõisteti hukka 9. novembril toimunud ESDTP Tartu osakonna koosoleku juhataja G.Asti käitumine.[3] Kirja autorid võtsid koosolekust osa selleks, et kaitsta ja õieti valgustada VSDTP tegevuse ja organisatsiooni põhimõtteid, milledele oli oodata föderalistide subjektiivset kriitikat. G.Ast koosoleku juhatajana piiras VSDTP liikmete sõnaõigust, andis mõista, et nad töölisi petta püüavad, ning lõpuks meelestas nende vastu kõik kohalolijad.

---

1 "Uudised" nr. 87, 11. november 1905.

2 KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 30.

3 "Uudised" nr. 88, 15. november 1905.

On ilmne, et föderalistide juhtivad tegelased tahtsid vältida printsipiaalset poleemikat oma seisukohtade üle. G.Ast, vastates samas "Uudiste" numbris VSDTP liikmete kirjale, kirjutas, et nimetatud koosolek ei olevat selleks toimunud, "et igalühel möödasõitjal võimalik oleks mõtteid avaldada ja sõnu teha, mis temale pähe juhtuvad tulema..."[1] VSDTP esindajad olevat tulnud ainult koosolekut segama ja nurja ajama.

Oma ütelust tööliste petmisest G.Ast tagasi ei tõrjunud, vaid kinnitas, et VSDTP liikmed värbavad töölisi parteisse, mida ei ole olemaski! "Kunagi küll oli paberi peal niisuguse nimeline üleüldine partei olemas, aga fanatilise tsentralismuse mõjul jagunes ta kaheks: enamlasteks ja vähemlasteks. Igal pool valmistasivad omale uued need põhjuskirja ja võitlemiseviisi ning nende vahel algas metslik tüli. Riigivolikogu asi tõi nendesse üksikutesse pooltesse uut lahkuminekut, nii et praegu raske on öelda, mitu parteid venelastel olemas on."

Seega püüdsid P.Speek ja tema pooldajad rahvusliku partei loomisel kasutada vastuolusid VSDTP-s ning kujutada kujunenud olukorda sellisena, mis otsekui õigustaks nende eraldumisele suunatud tegevust. Seejuures rõhutati küll koostöö vajadust teiste sotsiaaldemokraatliku parteidega, kuid sidemed loodi ainult Bundi ja Läti sotsiaaldemokraatidega, kes samuti föderalismi pooldasid.[2]

G.Ast väitis järgmises kirjas, et "ainult Venemaa par-

---

[1] "Uudised" nr. 88, 15. november 19o5.

[2] "Uudised" nr. 9o, 22. november 19o5.

tei oma võimu himus ennemalt ja tema Tartu liikmed nüid murdsivad seda üleüldist ühist teguviisi."[1] Nii et koostöö võimatuses süüdistati VSDTP-d.

Edasi püüdis G.Ast lugejatele jätta muljet, et VSDTP-ga on ka tulevikus võimatu ühist keelt leida, kuna VSDTP põhjendamata süüdistused ja ühistest ideaalidest kaugel olevad seisukohad selle raskeks teevad. Eriti pahaks pani G.Ast süüdistust,et "isegi Tõnisson viskas rahvuse lipu maha, aga Eesti sotsialdemokratlased võtavad selle Tõnissoni lipu maast üles omale..." Föderalistid ei mõistnud, et nende rõhutatud rahvuslus töölisliikumisel kahju toob. See oli internatsionalismi printsiibi eitamine töölisliikumises, ja seejuures teadlik eitamine. P.Speek kirjutas aastaid hiljem: "Mina ei ole kunagi, ka mitte pilgukski, internatsionalist olnud. Nii vähemlased kui ka enamlased, kui marksistid, olivad ja on internatsionalistid... tegelikult aga - Suur-Vene shovinistid."[2]

Rahvusliku partei vajalikust püüti "Uudistes" põhjendada viidetega Venemaa piiriäärsete rahvaste eriolukorrale. Rõhutati, et piiriäärsed rahvad võitlevad valitseva korra vastu palju aktiivsemalt kui vene proletariaat, omistati neile lausa juhtpositsioon proletariaadi rinde "pahemal tiival ja esimeses reas..."[3]

Rahvusliku partei olemasolu pidid vajalikuks tegema ka sellised kohalikud iseärasused, nagu vene mõisnikkonnast eri-

---

1 "Uudised" nr. 9o, 22. november 19o5.

2 KMKO, f.198, M 1 : 1o[a], P.Speegi kiri A.Ostra-Oinasele, 22. dets. 1932, lk. 4-5.

3 "Uudised" nr. 87, 11. november 19o5.

nev tugev feodaalne saksa aadliseisus, eesti ja vene maaproletariaadi suured majanduslikud ja hariduslikud erinevused, eesti linnaproletariaadi kõrgem hariduslik tase jne.[1]

Parteilist föderalismi kaitstes võtsid "Uudised" vaenuliku hoiaku Tallinna "Teataja" suhtes, kellesse varem suhtuti kui kaasvõitlejasse. Nimelt oli "Teataja" neil päevil VSDTP Tallinna Komitee mõju all, seal ilmusid H.Pöögelmanni ja teiste VSDTP liikmete artiklid, milledes valgustati töölisliikumise ja revolutsiooni küsimusi marksismi ja internatsionalismi positsioonidelt.

"Teataja" materjalides paljastati föderalistide rahvusluse olemust ja ESDTÜ väikekodanlikku iseloomu, millega kutsutigi esile "Uudiste" järsk pahameel.[2] H.Pöögelmann näitas artiklis "Sotsiaaldemokraatia ja sotsiaaldemokraadid," et ESDTÜ on võtnud suuna tööle mitte "sügavuti", vaid "laiuti".[3] Aeti taga suurt liikmete arvu, mille tulemusel ESDTÜ osakondades oli palju sellist elementi, keda parteist igal juhul eemal oleks pidanud hoidma.

H.Pöögelmann rõhutas, et parteitöö eesmärgiks peab olema mitte liikmete arv, vaid "põhjusmõttelik sihikindlus ja arusaamine". See tähendas, et partei peab olema ideoloogiliselt ühtne ja tugev. ESDTÜ kohta seda öelda ei saanud. H.Pöögelmann näitas, et sellal kui asutati ESDTÜ, VSDTP tuli oma ülesannetega väga hästi toime. Eesti, s.t. rahvusliku

---

1 "Uudised" nr. 93, 2. detsember 19o5.

2 "Uudised" nr. 95, 25. november 19o5.

3 "Teataja" nr. 255, 25. november 19o5.

partei järgi polnud mingit vajadust.

Juba sellest võime järeldada, et ESDTÜ rajati kui võistlev partei VSDTP-le, millest tulenes ka tema lõhestav tegevus. H.Pöögelmann näitas,et mõlemad parteid peaksid koos töötama, senisest olukorrast saab kasu ainult kodanlus.

Sellal, kui ESDTÜ tegevusest jäi mulje, et föderalistid ei kavatse VSDTP-ga mitte mingisugust koostööd alustada, teatasid "Uudised", et ESDTÜ võib ühiste nõudmiste korral ajutiselt liitu astuda kodanlusega valitsuse või mõisnike vastu, säilitades koostöö jooksul partei iseseisvuse.[1] Siit võib järeldada, et föderalistid kaldusid revolutsioonilistest loosungitest hoolimata mitte revolutsioonilise võitluse, vaid kodanliku reformismi poole. Seda kinnitab ka asjaolu, et föderalistid relvastatud võitlusest võimu pärast midagi ei rääkinud.

Föderalistid tegid katse haarata oma mõjusfääri ka Tallinna töölisi. Selleks organiseeriti Tallinnas kohaliku ESDTÜ osakonna asutamiseks koosolek, kuhu Tartust sõitsid P.Speek, G.Ast ja E.Vilde. 13. novembril toimunud koosolekul said föderalistid hävitava kriitika osaliseks Tallinna töö-liste poolt. Nagu "Uudised" kirjutasid, süüdistati föderaliste selles, et nad on kodanlased, väikekodanlased, seisavad kodanluse ja sotsiaaldemokraatide vahel, ehitavad rahvustele aedu ümber ja ei tunnista loosungit "Kõige maade proletaarlased, ühinege!"[2]

---

[1] "Uudised" nr. 88, 15. november 19o5.

[2] "Uudised" nr. 93, 2. detsember 19o5.

"Uudised" püüdsid esitatud süüdistusi tagasi tõrjuda ja näidata, et föderalism Eestis on põhjendatud.[1] Sõnal "eesti" ei olevat ESDTÜ nimes kodanliku rahvuslusega midagi ühist, ta näitavat ära vaid partei föderalistliku iseloomu. Rahvuste eraldamist eitatakse. Küll aga kinnitatakse, et tsentraliseeritud juhtimisega VSDTP raames olevat ääremaade rahvaste parteidel raske edukalt tegutseda, ning sellepärast on vaja valida selline organisatsiooniline vorm, mis kindlustaks neile vajaliku vabaduse. Seda võimaldab ainult partei föderatiivne ülesehitus. Pealegi olevat VSDTP programm nõrk, kuna seal Baltimaade iseärasusi ei olevat arvestatud.

"Uudised" viitasid Bundile ja Poola, Saksamaa ning Austria sotsiaaldemokraatidele, kelle kogemused näitavat, et ainult föderalistlikud parteid end õigustavad ja elujõulised on.

"Uudiste" seisukohad võisid veenda väikekodanlasi, kuid mitte poliitikas orienteeruvaid tööstustöölisi.

Esimese lahingu Tallinnas olevat föderalistid kaotanud sellepärast, et eksituse tõttu kutsutud koosolekule VSDTP liikmed. Järgmisel päeval siiski loodi ESDTÜ osakond Tallinnas.[2] See hakkas tööle mitte ühisuse, vaid partei nime all (ESDTP).

22. novembril "Uudised" teatasid, et ESDTÜ osakonnad on juba olemas Tartus, Tallinnas, Narvas, Riias ja Liepajas, maakohtadest Kuigatsil, Voldis, Haaslaval, Nuustakul jne.[3]

---

1 "Uudised" nr. 93, 2. detsember 19o5.

2 Sealsamas.

3 "Uudised" nr. 9o, 22. detsember 19o5.

Liikmete arvu kasvu põhjal "Uudised" hellitasid lootust, et nende koguarv tõuseb 1oo.ooo-ni. "Uudised" soovisid ilmselt väga näha ESDTÜ-d Eesti juhtiva parteina. Tegelikult oli detsembri algul ESDTÜ Tartu osakonnal 17oo liiget, kõigis osakondades kokku aga umbes 1o.ooo.[1]

23. novembril ilmus Tallinnas ESDTP väljaandel esimene ja ainuke number ajalehte "Vabadus".[2] Esimese eestikeelse bolševistliku ajalehe "Edasi" hinnangu kohaselt ei olnud "Vabaduse" eesmärgiks sugugi tööliste klassiteadlikkuse tõstmine. Ta astus välja internatsionalismi vastu ja rahvusliku partei poolt.[3] "Vabaduse" väljaandmine oli katse laiendada föderalistlike vaadete levikut.

Kui kodanlus teatas rahvaasemike koosoleku kokkukutsumisest 27. novembriks Tartus, siis föderalistid, lootes kodanlust isoleerida töötavast rahvast, otsustasid boikoteerida koosolekut.[4] "Uudised" kutsusid kõiki töölisi üles ühinema boikotiga. Hoiatades töölisi kodanluse eest, laiendasid "Uudised" agitatsiooni ESDTÜ kasuks. Need ESDTÜ liikmed, kes siiski koosolekust osa võtsid, ei tohtinud esineda ESDTÜ nimel.[5]

Tallinna tööliste vanemad, kes töötasid tihedalt koos

---

1 Punased aastad I, lk. 239-24o.

2 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, сборник документов и материалов, стр. 307.

3 Sealsamas, lk. 3o8.

4 "Uudised" nr. 9o, 22. november 19o5.

5 Punased aastad I, lk. 248.

VSDTP organisatsiooniga, nõudsid spetsiaalses lendlehes, et saadikud koosolekul ei laseks kodanlusel otsuseid vastu võtta kogu rahva nimel.[1] Nii "Uudistes" kui ka eelpoolnimetatud lendlehes kritiseeriti teravalt rahvaasemike valimise korda, mis kindlustas kongressil ülekaalu linna- ja maakodanluse esindajatele.

Föderalistid hindasid oma mõju inimestele üle, laialdast boikotti neil ei õnnestunud organiseerida. Samal ajal revolutsioonilised sotsiaaldemokraadid otsustasid koosolekust osa võtta, et kasutada sealset tribüüni kodanluse poliitika paljastamiseks.

Nagu teada, toimus rahvaasemike koosolekul lõhenemine, mille tulemusel paralleelselt toimusid kaks koosolekut ja võeti vastu kahed otsused. Seoses boikoti nurjumise ja aulakoosoleku otsuste vastuvõtmisega olid föderalistid sunnitud oma positsiooni koosoleku suhtes muutma. Kordame, et "Uudiste" boikoti põhjuseks oli opositsioon kodanluse vastu. Koosolekul kujunenud demokraatliku enamuse otsuste vastu nad ei olnud, sest need olid sarnased "Uudiste" nõudmistele.

2. detsembril "Uudised" avaldasid aulakoosoleku otsused.[2] 4. detsembril ESDTÜ Tartu osakonna koosolekul otsustasid föderalistid neid toetada.[3]

Aulakoosoleku otsustes märgiti kõigepealt, et koos-

---

1 Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, сборник документов и материалов, стр. 301.

2 "Uudised" nr. 93, 2. detsember 19o5.

3 "Uudised" nr. 94, 6. detsember 19o5.

olekut otsustati lugeda mitte kogu rahva, vaid "suure osa rahva asemike koosolekuks..." Järgnevalt konstateeriti, et "väljakannatamata ja meeleäraheitlik seisukord ainult selle läbi paraneda võib, et praegune vägivalla valitsus kukutatud saab". Rahvast kutsuti kõigi abinõudega võitlema isevalitsuse vastu.

Samas näidati ka võitlusabinõud: revolutsioonilise omavalitsuse loomine linnas ja maal, valitsusasutuste, kohtuorganite ja sõjaväeteenistuse boikoteerimine, maksude mittemaksmine, rahva relvastamine, raha pankadest väljavõtmine, eesti keele kohene rakendamine koolides jne. Eraldi tõsteti esile demokraatlike valimiste rakendamise vajadust.

Maaküsimuse kohta märgiti otsustes, et vajaliku lahenduse võib anda ainult maa ühiskonnastamine. Esialgsete võitluseesmärkidena nõuti kroonu- ja kirikumaade konfiskeerimist ja maata talupoegadele jaotamist, talurahval lasuvate kohustuste kaotamist, mõisnike maavalduse piiramist ja eesõiguste kaotamist, rendiküsimuste korraldamist jne. Mõisnike maavalduse kaotamist ei nõutud - ebajärjekindlus, mis 19o5. aastal oli eesti talurahvale iseloomulik.

Ka detsembris ei muutunud föderalistide juhid oma seisukohti, endiselt jätkati töölisliikumist lõhestavat poliitikat. Ja seda ajal, mil maksimaalselt oli tarvis koondada jõude isevalitsuse vastu. Osake süüd revolutsiooni lüüasaamises oli ka eesti föderalistidel.

V.I.Lenin kirjutas: "Isevalitsuse neetud ajalugu jättis meile päranduseks selle isevalitsuse poolt rõhutud mit-

mesuguste rahvaste töölisklasside määratu suure võõrdumuse. Selline võõrdumus on suurim pahe, suurim takistus võitluses isevalitsuse vastu ja me ei tohi muuta seda pahet seaduspäraseks, sanksioneerida seda pahet mingisuguste parteilise iseseisvuse või parteilise "föderatsiooni" "põhimõtete" nimel."[1]

* * *

1905. aastal "Uudised" jätkasid võitlust eesti rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu. Puhkenud revolutsiooni tingimustes võttis see võitlus juba teravama iseloomu.

Põhiteemaks väljaastumistes sakslaste vastu oli poliitilise võimu küsimus. "Uudised" pidasid eestlaste üheks tähtsamaks ülesandeks võimu ülevõtmist sakslastelt kohalikus omavalitsuses. Selles võitluses olid "Uudised" nõus toetama eesti kodanlust. Taotledes ühtlasi ka sakslaste majandusliku võimu piiramist, ei nõudnud "Uudised" aga mõisnike maavalduse kaotamist.

Poleemikas eesti kodanlusega paljastasid "Uudised" tema poliitika klassiiseloomu. Selle poleemika käigus esitasid "Uudised" terve rea demokraatlikke nõudmisi ja seisukohti, mis olid kooskõlas töörahva huvide ja vajadustega.

Pärast 17. oktoobri manifesti astusid "Uudised" avalikult välja isevalitsuse vastu. "Uudiste" veergudel võeti

---

[1] V.I.Lenin, Rahvusküsimus meie programmis, Teosed, 6. k., lk. 417-418.

suund isevalitsuse kukutamisele. "Uudised" kuulutasid end revolutsioonilise proletariaadi häälekandjaks.

Sellel perioodil pöörasid "Uudised" peatähelepanu P.Speegi ja tema mõtteosaliste poolt augustis asutatud ja novembri alguses legaliseerunud Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Ühisuse kui föderalistliku, rahvusliku partei propageerimisele. Sellega lõhestati Eesti töölisliikumist ja takistati tema ühinemist ülevenemaalise revolutsioonilise liikumisega. ESDTÜ-sse püüti kaasa tõmmata võimalikult palju rahvast.

Samaaegselt muutus ESDTÜ väikekodanlikuks organisatsiooniks, "Uudised" aga hakkasid kaitsma väikekodanluse huve. Sisuliselt eitades relvastatud võitlust võimu pärast, olid föderalistid valmis kokku leppima kodanlusega.

Kokkuvõte

Esimese vene revolutsiooni eelõhtul asutas P.Speek Tartus grupi demokraatlikult meelestatud haritlaste toetusel ajalehe "Uudised". "Uudiste" põhiülesandeks seati võitlus konservatiivse rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu. "Uudised" kujunesid sellal kõige demokraatlikumaks ajaleheks Eestis ning võitsid suure populaarsuse.

Balti sakslaste küsimust käsitledes "Uudised" näitasid, kuidas nende majanduslik ja poliitiline ülevõim takistab kohaliku rahva arengut. "Uudised" paljastasid sakslaste reaktsioonilist poliitikat, mille eesmärgiks oli säilitada ja kindlustada sakslaste vanu positsioone. "Uudised" püstitasid ülesande - murda sakslaste ülevõim.

Samaaegselt paljastati ka eesti rahvusliku kodanluse ainult klassihuve silmaspidavat poliitikat. "Uudised" näitasid, kuidas kodanluse häälekandja "Postimees" tööliste kaitsjana esinedes püüab takistada klassivõitluse kasvu.

Poleemikas sakslaste ja rahvusliku kodanlusega esitasid "Uudised" rea demokraatlikke nõudmisi, mis vaieldamatult vastasid töörahva huvidele. Eriti aktiivselt nõudsid "Uudised" talurahva vaesemate kihtide olukorra parandamist, osutades ühtlasi muudatustele ja uuendustele, mis selle saavutamiseks vajalikud olid. Linnatöölistele pöörasid "Uudised" aga põhjendamatult vähe tähelepanu.

"Uudised" pidasid kapitalismi arenemist paratama-

tusses, positiivse tähtsusega protsessiks, mis ühiskonda edasi viies ühtlasi loob ka eeldusi sotsiaalseks revolutsiooniks. "Uudised", taotledes mitmesuguseid uuendusi, olid seisukohal, et ühiskondlikke vastuolusid on lõplikult võimalik kaotada alles pärast sotsiaalset revolutsiooni.

19o4. aasta lõpul alustas P.Speek koos oma mõttekaaslastega rahvusliku sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni loomist. 19o5. aasta augustis asutati Eesti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Ühisus, mis legaliseerus novembri alguses. Pärast tsaari 17. oktoobri manifesti avaldamist kuulutasid "Uudised" end revolutsioonilise proletariaadi häälekandjaks. Novembri alguses avaldatud ESDTÜ programmis seati ülesandeks isevalitsuse kukutamine ja demokraatliku vabariigi loomine.

Tegelikult aga eemaldusid juba varem ebajärjekindlust ilmutanud "Uudiste" tegelased sellal revolutsioonilise proletariaadi positsioonidest. ESDTÜ-sse avati juurdepääs laiadele väikekodanluse kihtidele ning "Uudised" võtsid nad oma kaitse alla. "Uudised" ja ESDTÜ asusid oma tegevuses väikekodanluse positsioonidele, kes revolutsioonilisele võitlusele eelistas reforme.

Samaaegselt nõuti eestlastele autonoomiat riiklikus korralduses ja föderalismi põhimõtte seadmist partei ehituse aluseks. Föderalism muutus "Uudiste" lipukirjaks, tegevuse lähtealuseks aga natsionalism.

Eesti föderalistid, nõudes sotsiaaldemokraatliku partei ülesehitamist föderatsioonina, lõhestasid töölisliiku-

mist. Sõnades nad nõudsid ja toetasid koostööd erinevate sotsiaaldemokraatlike parteide vahel, tegelikult aga eitasid internatsionalismi. Föderalistid avaldasid pidurdavat mõju töölisliikumise arengule. Täiesti põhjendamatu oli nende väide, et ühtse, tsentraliseeritud partei raames ei oleks sotsiaaldemokraatidel Eestis võimalik edukalt võidelda isevalitsuse, kodanluse ja sakslaste vastu.

1905. aasta lõpul alanud reaktsiooni tingimustes ESDTÜ lagunes. Ja töörahva parteina poleks tal ka mingeid perspektiive olnud, sest tema väikekodanlik rahvuslik suunitlus muutus "Uudiste" fraasidest hoolimata üha selgemaks. Seda võib välja lugeda ka föderalistide juhi P.Speegi järgmisest ütelusest: "See et ma ... marksismi tõeks pidasin (peale rahvuse küsimuse), on mu eluloos mustaks leheküljeks, see aga, et ma tööliste seisukohast rahvuse küsimuse eluõigust ja tähtsust tunnistasin - see on heledaks leheküljeks."[1]

Hoolimata "Uudiste" väikekodanlikest kõikumistest ning föderalismi positsioonidele asumisest, oli ta siiski demokraatlik ja tööliste hulgas populaarne ajaleht. Seda tõendab aulakoosoleku otsuste ja mõnede revolutsioonilise suunitlusega artiklite avaldamine.

---

[1] KMKO, Reg. 1958/173, Memorandum, lk. 27.

Политическая полемика в газете "Уудисед"

Резюме

В начале XX века позиции социалдемократии были в Эстонии еще слабыми,а периодических печатных изданий данного направления совсем не было. В этой обстановке П. Спеек, поддерживаемый группой демократической интеллигенции, основал в конце 1903 года в г. Тарту газету радикального направления "Уудисед".

"Уудисед" стала демократической и очень популярной газетой в Эстонии. Газета была направлена против прибалтийских немцев-помещиков и эстонской консервативной буржуазии.

Рассматривая вопросы, связанные с немцами, "Уудисед" показала,каких экономическое и политическое господство препятствует развитию местного населения. "Уудисед" разоблачала реакционную политику немцев, направленную на сохранение их прежних позиции. "Уудисед" считала, что эстонцам необходимо ограничить немецкое господство и добиться равного положения в местном самоуправлении.

Одновременно "Уудисед" разоблачала классовую политику эстонской национальной буржуазии,показала, что буржуазия, выступая в роли защитника пролетариата, на самом деле отрицает классовые противоречия и препятствует развитию классовой борьбы.

"Уудисед" изложили ряд демократических требований, целью которых было улучшение экономического положения и расширение политических прав трудового народа. Особо активно "Уудисед" выступала в защиту сельского пролетариата. В августе 1905 года П. Спеек со своими единомышленниками основал Эстонский Социалдемократический Рабочий Союз, который легализировался в начале ноября. После царского манифеста 17 октября "Уудисед" провозгласила себя органом революционного пролетариата. В программе ЭСДР Союза, отпечатанной в "Уудисед", сказано, что конечной целью рабочего движения является свержение самодержавия и установление демократической республики.

В действительности деятели "Уудисед" в это время отходили от позиции революционного пролетариата. В ряды ЭСДР Союза принимали всех, кто изъявлял желание вступить в его ряды, невзирая на классовую принадлежность. ЭСДРС превратился в мелкобуржуазных защитника интересов.

В это же время "Уудисед" требовала для Эстонии автономного государственного устройства, а для своей партии - организационного принципа федерализма. Федерализм стал лозунгом "Уудисед", а национализм - исходной позицией её деятельности.

Эстонские федералисты, требуя организации РСДРП по принципу федерации, фактически отрицая интернационализм, внесли раскол в ряды рабочего движения и тормозили его развитие.

В конце 1905 года, в обстановке политической реакции, "Уудисед" и ЭСДРС прекратили свое существование.

Kasutatud kirjandus

I Marksismi-Leninismi klassikud

Lenin, V.I., Rahvusküsimus meie programmis, Teosed, 6. köide, Tallinn 1952, lk. 410-418.

II Allikmaterjalid

Eesti NSV Riiklik Fr.R.Kreutzwaldi nimeline Kirjandusmuuseum, käsikirjade osakond

Fond 198 - Peeter Speek

Register 1958/173 - Peeter Speek, süstematiseerimata materjalid

III Kirjandus

Ajaleht "Uudised" ja "Hommik" Tartus 19o2-19o8, Leningrad 1928.

Blumfeldt, A., Eesti föderalistide programmiliste ja organisatsiooniliste seisukohtade kriitika, "Töid NLKP ajaloo alalt" I, Tartu Riikliku Ülikooli toimetised, vihik 1o9, Tartu 1961.

Blumfeldt, A., VSDTP Eesti organisatsioonide võitlus töölisliikumise internatsionaalse ühtsuse eest 19o5.-19o7.a. revolutsiooni ajajärgul, (Kandidaadidissertatsiooni käsikiri), Tartu 1962.

Eesti biograafiline leksikon, Tartu 1926-1929.

Eesti NSV ajalugu, 2.kd., XIX saj. 5o-ndaist aastaist kuni 1917. aasta märtsini, Tallinn 1963.

Jürisson, M., 19o5-19o6. Punased aastad Eestis, Peterburi 19o7.

Lebbin, H.-A., Sotsiaaldemokratismi pankrot Eestis, Tallinn 197o.

Mihkel Martna. 186o-1934, Tallinn 1935.

Moosberg, H., 19o5.-19o7.a. revolutsioon Eestis, Tallinn 1955.

Punased aastad I, Tartu 1932.

Pöögelmann, H., Enamlus ja vähemlus Eestis, Leningrad 1933.

Революция 1905-1907 гг. в Эстонии, сборник документов и материалов, Таллин 1955.

19o5.a. revolutsiooni päivilt, Tallinn 1931.

Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost, 1. osa, Tallinn 1961.

IV Ajalehed

"Postimees", 1903-1905.

"Teataja", 1905.

"Uudised", 1903-1905.

Sisukord

Sissejuhatus 1

I peatükk

"Uudiste" võitlus eesti rahvusliku kodanluse ja balti sakslaste vastu enne esimest Vene revolutsiooni

1. "Uudiste" asutamisest 6
2. "Uudiste" poleemika "Postimehega" 14
3. "Uudiste" poleemika balti sakslastega . . . 3o

II peatükk

"Uudised" 19o5. aastal

1. "Uudiste" võitlus isevalitsuse ja balti sakslaste vastu 46
2. "Uudiste" poliitiline poleemika eesti rahvusliku kodanlusega 68
3. "Uudiste" töölisliikumist lõhestav tegevus revolutsiooni haripunktil 92

Kokkuvõte 112

Resüme 115

Kasutatud kirjandus 117